

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
MENŲ FAKULTETAS
MUZIKOS TEORIJOS IR PEDAGOGIKOS KATEDRA**

Jūratė MINKEVIČIŪTĖ

**MUZIKOS PEDAGOGIKOS
MAGISTRANTŪROS STUDENTĖ**

**KOLEKTYVINĖS RELIGINĖS MUZIKOS VEIKLOS
POVEIKIS PAAUGLIŲ MUZIKINEI
KULTŪRAI**

Magistro darbas

Mokslinis vadovas doc.dr. Vytautas Žalys

Šiauliai, 2007

SANTRAUKA

Jūratės Minkevičiūtės magistro darbo – **“Kolektyvinės religinės muzikos veiklos poveikis paauglių muzikinei kultūrai“** – temos pasirinkimą lėmė vis labiau įsigalintis pragmatinis visuomenės požiūris į muziką. Ypač tai pasakytina apie religinę muziką ir jos sklaidos galimybes, nes paprastai tai apsiriboja arba klasikiniiais tapusių muzikos kūrinių sukurtų prieš kelis šimtmečius atlikimu scenoje, arba religinių kūrinių atlikimu per mišias. Darbo autorė, remdamasi praktinio darbo su jaunimo religiniu choru patirtimi, bei atliktu konstatuojamuoju tyrimu, siekia išsiaiškinti veiksnius skatinančius domėtis religine muzika bei su ja susijusia veikla. Į giedojimą darbe žiūrima kaip į muzikinio bei meninio lavinimo būdą bei muziknio ugdymo problemų sprendimo būdą.

Tyrimo objektas – kolektyvinės religinės muzikinės veiklos įtaka jaunimo nuostatai į muziką kaip į vieną iš muzikinės kultūros sudedamųjų dalių.

Tyrimo tikslas: išanalizuoti religinės muzikos poveikio asmenybės formavimuisi specifiką.

Tyrimo hipotezė: tikėtina, kad religinė muzika teigiamai veikia jaunimo pasaulėžiūrą.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti mokslinę ir metodinę literatūrą apie paauglių psichologines ir fiziologines savybes, muzikinę kultūrą ir teologiją.
2. Parengti tyrimo instrumentą, padėsiantį suprasti religinės muzikos įtaką jaunimo muzikinei kultūrai.
3. Atlikti konstatuojamąjį tyrimą.
4. Atlikti tyrimo rezultatų analizę.
5. Parengti mokslines išvadas.

Tyrimo metodai : teorinė literatūros šaltinių analizė, mokinių anketinė apklausa raštu; konstatuojamasis tyrimas, aprašomoji statistika.

Išvados: Mokslinės, psichologinės, metodinės literatūros ir atliktų tyrimų duomenų analizė padėjo suformuluoti išvadas. Remiantis literatūros analize galima teigti, kad muzika, kaip viena iš pagrindinių meno rūšių, jai būdingu emociniu poveikiu daro įtaką muzikinei kultūrai, asmenybės formavimui ir asmens socializacijai. Darbe analizuojama kolektyvo ir darbo grupėje problema. Todėl atlikta analizė parodė, kad teigiami santykiai siejantys žmones grupėse, sudaro geros psichologinės atmosferos (klimato) prielaidas. Taip pat išskirta neabejotina šeimos, kaip pirminio asmenybės bei muzikinės kultūros formavimo terpės įtaka. Atlikus konstatuojamojo tyrimo rezultatų analizę teigtina, kad šeimos skatinamas domėjimasis religine muzika (giesmių mokėjimas ir jų

giedojimas) ne tik padeda jaunimui pajusti dvasines vertybes, bet ir skatina aktyviai dalyvauti religinėje aplinkoje.

SUMMARY

Topic selection for **Jurate Minkeviciute's** Master's Paper "**Influence of Collective Religious Musical Activities upon Teenagers' Musical Culture**" was predetermined by the pragmatic attitude of the society towards music, getting deeper and deeper. This is especially so with the religious music and its dissemination opportunities, because usually it is limited with performance of classical musical pieces, created several centuries ago or performance of religious creations during mass. Author of the paper, basing upon the practical experience of work with youth religious choir and declarative research performed, is seeking to find out the factors, stimulating interest in the religious music and related activities. Paper deems chant a musical and artistic development way as well as the musical education problem solution way.

Subject of the research: influence of collective religious musical activities upon the youth's attitude towards music like one of the components of musical culture.

Aim of the research: to analyse possible specificity of religious music impact upon musical culture.

Hypothesis of the research: possibly, religious music positively affects the youth's musical culture.

Tasks for the research:

1. To analyse scientific and methodical literature.
2. To prepare the research instrument.
3. To execute a declarative survey.
4. To execute analysis of the survey results.
5. To prepare scientific conclusions.

Methods of the research: theoretical analysis of written sources, written questioning survey of the pupils; declarative research, descriptive statistics.

Conclusions: Analysis of the scientific, psychological, methodical literature and results of the research assisted in formulation of the conclusions. Based upon literature analysis one can state that music, as being one of the main kinds of art, with its characteristic emotional impact plays a role in the musical culture, formation of personality and personal socialization. In the paper problem of the work in collective and in group is analysed. There fore the analysis showed that positive relations between the people in the groups make premises for good psychological atmosphere (climate).

Undoubtedly, influence of family like the initial personal and musical culture formation medium is also noted. Analysis of declarative research results lets us to state that family-induced interest in the religious music (knowing chants and chanting) both assist the youth in feeling the spiritual values as well as induce active participation in the religious setting.

TURINYS

ĮVADAS.....	7
1. MUZIKA, RELIGIJA IR SOCIALINĖ APLINKA.....	10
1.1. Religijos ir muzikos santykio problema.....	11
1.2. Teologija, žmogus ir socialinė aplinka.....	13
2. MUZIKINĖS KULTŪROS FENOMENAS.....	15
2.1. Bendroji muzikinė kultūra.....	15
2.2. Paauglių muzikinė kultūra.....	18
3. ASMENYBĖ IR KOLEKTYVAS.....	21
3.1. Asmenybės vieta kolektyve.....	25
3.2. Kolektyvo lyderio ir vadovo problema.....	28
3.3. Paauglių psichologinių ir fiziologinių ypatumų svarba kultūrinei brandai.....	33
3.4. Prioritetų ir nuostatų struktūra.....	38
4. TYRIMO PLANAVIMAS, INSTRUMENTAS IR EIGA.....	41
4.1. Tyrimo modelis ir instrumentas.....	41
4.2. Tyrimo rezultatai ir jų analizė.....	43
IŠVADOS.....	53
LITERATŪRA.....	54
PRIEDAS.....	58

IVADAS

Tyrimo aktualumas.

Muzika prasideda ten, kur baigiasi žodžiai. Muzika – taip pat kalba, tik jos garsai bei jų junginiai turi ne konkrečias, verbalines reikšmes, bet kažkokias kitas, esančias už žodžių ribų. Muzika – tai kalba, nepaisanti nei etinių ribų, nei valstybinių sienų. Pagrindinė problema – visuomenėje skiriamas per mažas dėmesys religinei muzikai bei jos svarbai asmenybės ugdymui. Mokykla ir bažnyčia – tai dvi labai svarbios ir reikšmingos visuomenės institucijos. Dvasinės vertybės susiformuoja jau ankstyvoje vaikystėje ir lemia charakterio savybes užaugus. Religinis auklėjimas yra vaiko ugdymo sudedamoji dalis. Kūrybiškai pasireikšti ir lavintis religinių įsitikinimų įtakoje jaunimas gali giedodamas kolektyve. Giedojimo prasmė yra aktuali pedagoginė problema. „Religijoje visada kalbama apie jausmų kupiną gyvenimą, susitikimą su šventumu“ (Gage N.L., Berliner D., 1994, p. 26).

Sritis, kuriai labai svarbi muzika – religija. Religija nėra kažkas uždara, užbaigta. Ji jaudina ir keičia žmones, nes yra žmonių išgyvenama.

Žodis religija (lot. religio – šventas pasižadėjimas, įžadas, priesaika, dievo garbinimas, pamaldos), kilęs iš lotyniškojo relego – suimti, suvynioti, surišti, susieti, - turi sudėtingą mąstymo, tikėjimų, subjektyvių emocinių ir etinių išgyvenimų kompleksą. Religija yra tai, kas sieja, arba suriša, žmogų su Dievu ir kartu tarpusavyje žmones, kaip konkrečios sociokultūrinės religinės bendruomenės narius.

Kolektyvu galima laikyti bet kurią žmonių bendriją, kurios narius vienija koks nors bendras požymis ir kurie yra įsitraukę į bendrą veiklą. Kolektyvo nariams bendraujant, giedant giesmes, derinant tarpusavio veiksmus, susiformuoja tam tikras elgesio būdas, kuriamos elgesio normos. Kolektyvo psichologinę aplinką ir bendravimą nuodugniai tyrinėjo A.Jacikevičius (1995), R.Želvys (1995).

Vis dažniau teigiama, kad nėra ir negali būti vienintelio teisingo kultūros apibrėžimo, kadangi šios sąvokos prasmė priklauso nuo konkretaus mokslininko požiūrio ir pradinių tyrinėtojo pozicijų, tikslų. „Abstrakčia prasme kultūra jau neretai traktuojama kaip ypatinga, savarankiška vertybių, normų, simbolių, gyvenimiškųjų orientacijų sritis, įvairiais atžvilgiais lemianti žmonių santykius su visuomene, turtu, valdžia, laiku, transcendentiniu pradū ir pan.“ (Andrijauskas, 2003, p. 27).

Muzikinės kultūros plėtra visada buvo tarp aktualiausių meno klausimų. Visą žmonijos sukauptą kultūrinę patirtį individas perima per ugdymą, kuris yra svarbiausia žmonijos egzistencinė forma. S. Šalkauskis (1991) teigia, jog ugdomoji visuomenės sistema priklauso nuo jos kultūrinio lygmens, o pats kultūrinis visuomenės lygmuo – nuo pedagoginių išgalių. Švietimas yra svarbiausia ugdymo funkcija, rengianti žmones bendrauti žodine ir nežodine forma.

Pasaulinei muzikinei pedagogikai aktualios tendencijos būdingos ir Lietuvos muzikinės pedagogikos tradicijoms. Paminėtini S. Jareckaitės (1996), A. Katinienės (1998), Z. Rinkevičiaus (1998, 2002), E. Veličkos (1995), P. Daugaravičiaus (1986) darbai. Vertinant muzikinę pedagogiką psichologiniu aspektu, ženklūs A. Piličiausko (1984, 1998) darbai. Moksleivių muzikinės kultūros ugdymas pasitelkiant Emocinio Imitavimo Metodą aprašomas L. Navickienės (2001) darbuose, V. Žalys (2000) paauglių muzikinei kultūrai ugdyti pasitelkia džiaz priemonės.

Tyrimo problema: Lietuviško giedojimo tradicija labai stipri lietuvių tautiškumo savimonės išraiška. Istorijos eigoje per daugelį epochų, politinių spaudimų ir kultūros nusvetimėjimo ji nuėjo sudėtingą kelią. Giedojimas krikščioniškoje aplinkoje padėjo žmonėms išsaugoti tikėjimą. Todėl labai svarbu jaunimui įskiepyti meilę giesmei ir suvokimą, kad giedojimas yra ne tik malda - tai mūsų tautos kultūra, tradicijos, tai bažnytinė muzika, kurią turime puoselėti.

Tyrimo objektas – kolektyvinės religinės muzikinės veiklos įtaka jaunimo nuostatai į muziką kaip į vieną iš muzikinės kultūros sudedamųjų dalių.

Tyrimo tikslas: išanalizuoti religinės muzikos poveikio asmenybės formavimuisi specifika.

Tyrimo hipotezė: tikėtina, kad religinė muzika teigiamai veikia jaunimo pasaulėžiūrą.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti mokslinę bei metodinę literatūrą apie paauglių fiziologines savybes, muzikinę kultūrą, bei teologiją.
2. Parengti tyrimo instrumentą, padėsiantį suprasti religinės muzikos įtaką jaunimo muzikinei kultūrai.
3. Atlikti konstatuojamąjį tyrimą.
4. Atlikti tyrimo rezultatų analizę.
5. Parengti mokslines išvadas.

Tyrimo etapai

Pirmajame etape (2005 m. rugsėjo – 2006 m. sausio mėn.) buvo analizuojama filosofinė, psichologinė ir pedagoginė literatūra. Atitinkamos literatūros studijos ir analizė leido tiksliau suformuluoti tyrimo problemą, tikslus ir uždavinius. Buvo kuriama konstatuojamo tyrimo metodika.

Antrame etape (2006 m. sausio – 2006 m. rugsėjo mėn.) buvo paruoštas klausimynas ir atliktas konstatuojamasis diagnostinis tyrimas. Toliau studijuojama mokslinė literatūra.

Trečiajame etape (2006 . rugsėjo – 2007 m. sausio mėn.) buvo atlikta tyrimo duomenų statistinė analizė.

Ketvirtame etape (2007 m. sausis – 2007 m. gegužės mėn.) baigtas konstatuojamas tyrimas. Šio tyrimo metu gauti duomenys leido suformuoti darbo išvadas ir parengti rekomendacijas.

Magistro darbo **struktūra** : įvadas; keturi skyriai; išvados; literatūros sąrašas ir priedas.

1. MUZIKA, RELIGIJA IR SOCIALINĖ APLINKA

F.Engelsas rašė, kad senovė „visomis aplinkybėmis liks visoms būsimoms kartoms nepaprastai įdomi istorinė epocha, nes ji sudaro viso paskesnio aukštesniojo išsivystymo pagrindą“ (Leninas V. 1982, p.18).

Seniausia ir universali kulto forma pirmiausia reiškėsi gyvūnų, augalų ir kitų gamtos objektų garbinimu – totemizmu ir kai kurių gamtos objektų įdvasinimu – animizmu. Pirmykštis totemizmas ir animizmas buvo glaudžiai susiję su magija. F.Engelsas rašė: „Religija, kartą atsiradusi, visuomet išlaiko tam tikrą vaizdinių atsargą, paveldėtą iš ankstesnių laikų, nes aplamai visose ideologijos srityse tradicija yra didi konservatyvi jėga“ (Marksas K., Engelsas F. Leninas V., 1982).

Mituose, mene, tikėjimuose, apeiginiuose papročiuose slypi daugelis archaiškų religinių tikėjimo elementų, leidžiančių atkurti žmonijos pasaulėjautos bei ideologijos genezę ir plėtotę per ilgus tūkstantmečius.

Per ilgą, besitęsiantį tūkstantmečius matriachato laikotarpį lietuviai sukūrė daugybę deivių, susietų su kosmosu, įvairiais gamtos reiškiniiais, žmonijos ir apskritai gyvūnijos gyvenimu. Krikščionybė ėjo į Lietuvą, paskutinę pagonišką Europos šalį, ilgai, sunkiai ir skausmingai.

Pavėluotas krikštas atėmė Lietuvai galimybę tapti karalyste, kuriai viduramžių valdovo simbolis – aukso karūna užtikrino valstybinį suverenitetą, nepriklausomybę ir teritorinį vientisumą.

Lietuva liko tolimoje nuo Romos periferijoje. Jos nepasiekė antikinė, tarp kitų, ir juridinė Romos kultūra, kurią perėmė krikščioniškoji Europa. Lietuva šią kultūrą turėjo perimti pavėluotai ir skubotai.

Iki krikšto Lietuva neturėjo rašto. Ir beveik vien dėl šios priežasties taip užtruko perėjimas nuo gentinės į tautinę sąmonę. Krikščionybė tautinę ideologiją platino per mokyklas, universitetus, per savąją, raštu platinamą, istoriją.

Renesanso epochoje Europos tautos suskubo kurti tautines valstybes, tobulinti savo gimtąją kalbą, kuri virto valstybine kalba. Lietuviai Renesanso epochoje tik mokėsi savo lietuvių kalbos. Juridiniams aktams jie vartojo rusų, o vėliau (nuo XVI a. vidurio) lenkų kalbą. Lietuvių rašytojai ir publicistai tik apgailestavo ir su pavydu kalbėjo, kad kitos tautos suskubo vartoti savo gimtąją kalbą ne tik namie, bet ir valstybės įstaigose, teismuose.

Lenkai platino krikščionybę Lietuvoje dar ankstyvaisiais viduramžiais numatytu keliu, taikiai pakrikštijo Jogailą, kuris paskelbė katalikų tikėjimą privaloma valstybine religija visiems lietuviams.

Ir toks kelias Lietuvai buvo komplikuoatas, nes valdovas išvyko į Lenkiją, o Lietuvą valdė per kunigaikščius savo vasalus. Lietuva prarado dalį suverenumo. Tiesa, Lietuvos krikštas išsprendė tris pagrindinius klausimus:

1. Išplėšė lietuvius iš rusų stačiatikių glėbio, į kuri jį pateko besigindami nuo kryžiuočių;
2. Lietuviai nuo XV a. vidurio buvo sparčiai romanizuojami ir europeizuojami;
3. Sustabdyta Ordino agresija, o vienos dinastijos valdoma Lietuva ir Lenkija pusantro šimto metų dominavo Vidurio ir Rytų Europoje.

1.1. Religijos ir muzikos santykio problema

„Muzika ir religija yra labai glaudžiai susijusios. Visų pirma išoriškai: daugelyje religijos sričių muzika vaidina labai didelį vaidmenį. Tas apeigas būtų sunku įsivaizduoti be muzikos“ (Anton Schrettler, 1996, p.209). Tai galima pastebėti ir ankstyvųjų viduramžių epochoje. Viduramžiais (nuo Va. iki IXa.) svarbiausia muzikos meno raidos kryptis tuo laikotarpiu buvo bažnytinės muzikos ir jos pagrindinės formos – grigališkojo choralo kūrimas ir plėtojimas. Viduramžiais bažnyčia buvo profesionaliosios muzikos centras. Nuo 364 m. Laodokijos susirinkimo nutarimu, bažnyčioje buvo leista giedoti tik profesionalams. Taip atsirado pirmosios bažnytinio giedojimo mokyklos vienuolynuose: Bolonijos, Ragenos, Neapolio, vėliau Airijos.

Sankt Galeno vienuolis Tutilonas ankstyvaisiais viduramžiais sukūrė naują bažnytinio giedojimo formą tropą. IX a. iš tropų praktikos ėmė formuotis stambus bažnytinio meno žanras - liturginė drama. Liturginė drama - viduramžių teatralizuotas Šv. Rašto istorijų ir įvykių vaidinimas.

Svarbų indėlį į muzikinę kultūrą įnešė Minezingeriai (vok. Minne - meilė; Singer - dainius), kurie atsirado trubadūrų įtakoje, tačiau jų kūryba skyrėsi nuo trubadūrų ar truverų didesne rimtimi, dvasingumu, ryšiais su bažnytine muzika.

Svarbi asmenybė muzikos istorijoje buvo Giljomas de Mašo (1300-1377). Jis buvo vienas pirmųjų kompozitorių, sukūręs daugiabalses mišias.

Humanizmo ir Renesanso (vok. pranc. renaissance, ital. rinascimento, nuo lot. rensco - atgimstu) epochoje vokiečiai davė Europai Martiną Liuterį. Jis iš esmės savarankiškai sukūrė ir įtvirtino Vokietijos Reformaciją. Tai jam pavyko pasiekti milžinišku parašytų knygų kiekiu, bebaimiu mokymu ir pamokslais, bei daugybe bibliinių giesmių. Vienas svarbiausių M. Liuterio nuopelnų — Biblijos vertimas į vokiečių kalbą. Taip buvo padėti pamatai ir bendrinės vokiečių

kalbos normoms. Be to, M. Liuteris parengė garsiuosius protestantiškuosius Didįjį ir Mažąjį katekizmus, paliko nemažą pluoštą įvairaus turinio pamfletų, publicistinių darbų, Biblijos komentary. Svarbiausiais renesanso laikotarpio žanrais buvo - Šv. Mišios ir motetai.

Taigi, „apie giesmę, kaip religinės muzikos „kūrinių“, galima būtų spręsti pagal jos raidą, įtampos keitimąsi, kilimą ir slūgimą, išraiškingą priešingų jėgų plėtotę į vieną organišką visumą. Giesmė – tai ne akla natų sanauja; ji panaši į medį, organiška visuma, turinti įvairiausias formas ir aiškia tendencija: kviesti žmogų į vienybę su Dievu (H. Mersman, 1996, p. 221). Šv. Augustinas savo veikale „De musica“ išskyrė šešis komponentus, iš kurių susideda muzikos išgyvenimas:

1. *Skambesys*: tai fizikos priemonėmis matuojama dimensija. Fizika ją aprašo dažnumo ir intensyvumo parametrais: tai tono aukštis ir skambėjimo stiprumas.

2. *Klausančiojo jutimo organas – ausis*: mes žinome šiandien, kad tai yra labai jautrus organas. Žinome taip pat ir žalą, kurią šiam organui ir visam žmogui daro triukšmas.

3. *Gebėjimas mintyse susikurti skambesius*: „mes sugebame (...), saugodami tylą viduje, vien mąstymu įsivaizduoti sau melodijas (...). Aišku, kad muzikos išgyvenimas nėra vien tik pasyvaus priėmimo dalykas: klausytojai savo prote formuoja tai, ką girdi.

4. *Gebėjimas mintyse susikurti skambesius*: „mes galime savo atmintyje atgaminti melodijas, o pereidami prie kitų minčių, vėl jas sugrąžinti į saugyklą. Šis fenomenas yra raktas muzikai „suprasti“: kai jis (klausytojas) priima skambančias struktūras, jis nesąmoningai savo atmintyje ieško tokių pačių ar panašių muzikinių darinių ir surikiuoja juos sau kaip atminimo vaizdus. (...) Jeigu girdimo kūrinio forma derinasi su atminimo vaizdo forma, tuomet iš nesąmoningo išankstinio nusakymo gimsta pasitenkinimo jausmas. Klausytojas savo viduje, iš atminties, muzikuoja kartu su kitais“.

5. *Aktyvus, kritiškas klausymasis*: tai sugebėjimas spręsti, „glūdintis natūralioje galioje. Jos dėka žavimės skambesiu monotoniškumu, o jei jiems nusidedame, jaučiamės užgauti. Mano manymu, turėtų būti (...) aišku, kad mūsų klausos jutimas be joje slypinčio mato to nesugebėtų“.

6. *Emocionali reakcija*: šv. Augustinui muzikinio išgyvenimo tikslas yra džiaugsmas: „Džiaugsmas yra tarsi sielos svoris. Todėl džiaugsmas tvarko sielą“. Tikrasis šio džiaugsmo tikslas visų pirma nėra savojo „aš“ patenkinimas, o dalyvavimas „Visatos giesmėje“, visa apimančioje Dievo tvarkoje.

Apibendrinant šį skyrių galima pasakyti, kad religinė muzika visose epochose vaidino didelį ir svarbų vaidmenį tautos istorijoje. Nes religinė muzika klausytojui suteikia egzistencinių

išgyvenimų. Ji gali išreikšti įvairias žmogaus patirtis. Muzikoje mes galime išgyventi ir save kaip žmogų, pasineriantį į didesnę mus supantį pasaulį, bet kurio iki šiol dar nesame suvokę. Didžiosios muzikos žanrais menininkas perteikia psichologiniu ir socialiniu požiūriu reikšmingą meninę informaciją. Muzika ir giedojimas daugeliui jaunuolių yra labai svarbi transcendencijos išgyvenimo priemonė.

1.2. Teologija ir žmogus socialinėje aplinkoje

Mūsų laikų visuomenėje akivaizdūs tokie procesai kada kiekviena grupė stengiasi pažvelgti į kitų grupių problemas ir vis giliau stengiasi įsisąmoninti koks svarbus yra žmogaus asmuo ir kokie svarbūs yra jo poreikiai: „Fiziologiniai (maistas, miegas), jie turi palaikyti gyvybę, saugumo poreikis gyvenant visuomenėje (žmogus turi jaustis saugus, nuolatinėje besikartojančioje grėsmėje), priklausymo bendruomenei ir meilės poreikis (žmogus turi jaustis priimtas ir mylimas), savigarbos poreikis (reikia, kad žmogus save gerbtų tam tikroje socialinėje aplinkoje), savęs realizavimo bendruomenėje poreikis (ugdymosi, išsipildymo, žmogiško klestėjimo, visapusiško išsireiškimo)“ (Trimakas, 1996, p. 94).

Tačiau šiandieniniame pasaulyje kyla problema, kodėl aš negaliu viso to daryti pats nuo nieko nepriklausomas. Kyla problema, kuri prasideda dar “maištingoje“ paauglystėje. Taigi, „Egzistavimas ir veikimas „kartu su kitais“ nesudaro naujo veikimo subjekto, bet tik sukelia naujus santykius tarp žmonių, kurie yra realūs veikimo subjektai. Atrodo, kad bendruomenės sąvoka, taip pat daiktavardine ir abstrakčia reikšme, ypač artima asmens ir dalyvavimo dinaminiam realumui. Galbūt net artimesnė negu sąvoka „visuomenė“ ar „socialinė grupė“, nors abiejų žodžių reikšminė šaknis beveik ta pati: „bendrai = visi drauge“ (Vojtyla, 1997, p. 336).

Bendruomenė remiasi bendravimu, o per bendravimą žmogus gauna kalbą, išsilavinimą, pomėgius, net ir maistas mus pasiekia paveiktas socialinių sąlygų. Žmogus yra įtraukiamas į tuos dalykus, kurie žmogaus gyvenime atrodo gan keisti ar nepriimtini. Taigi, kiekvienas žmogus pateikia kažkokį produktą, kaip Jonas Paulius II sako: „Bendrasis gėris yra bendruomenės gėris, kuris sukuria bendrojo egzistavimo sąlygas, o veikimas eina įkandin. Bendrasis gėris pirmiausia siekia egzistavimo su „kartu su kitais“ sritį. Pats veikimas „kartu su kitais“ dar taip nuodugnai neatsiskleidžia bendrojo gėrio tikrovės, nors ir šiuo požiūriu jis atlieka savo vaidmenį. Net ir grupės, kurias vienija bendras ryšys, šiuo savo bendru veikimu siekia ne tik bendro tikslo, bet ir įvairiais

būdais rodo atskiriems nariams būdingą dalyvavimą (Vojtyla, 1997, p. 341). Čia socialiniai mokslai įtraukia žmogų „į žmogiško solidarumo pareigas, kurios duoda vaisių“ (Kuraitis, 1989, p. 105).

Asmuo yra laisvas nuo bendruomenės, tačiau laisvė nėra suvokiama kaip veiksmų nepriklausomybė nuo bendruomenės. „Kiekvienas bendruomenės narys tikisi turėti galimybę rinktis tai, ką renkasi kiti, ir dėl to, kad kiti tai renkasi kaip savo gėrį, tarnaujantį jo paties asmens realizacijai. Tai nėra „prieš prigimtį“, nes atitinka kiekvieno žmogaus dalyvavimo savybę ir, remiantis šia savybe, atveria kelią savęs realizacijai“ (Vojtyla, 1997, p. 342).

Taigi, žvelgiant į žmogaus brandą visuomenėje, kaip asmenybei labai didelę reikšmę turi bendruomenė, kurioje žmogus gimsta, kurioje komunikuoja, yra auklėjamas ir vėliau išleidžiamas į gyvenimą. Visuomenės ir asmens santykius galima pateikti naudojant „buvimo su kitu“ sąvoką, kai santykiuose lygiateisiškai dalyvauja abi pusės. Toks žmogiškas bendravimas visada turi tikslą, veiklos orientyrus. Tokiam abipusiškame bendravime su kitu tikimasi lygiaverčio kito (kaip partnerio) įsijungimo, grįžtamojo ryšio. Šis bruožas pasireiškia siekiu susitarti, laikytis tam tikrų įsipareigojimų.

2. MUZIKINĖS KULTŪROS FENOMENAS

2.1. Bendroji muzikinė kultūra

Kultūros samprata nuėjo ilgą ir sudėtingą raidos kelią. „Kiekviena tauta, mažesnė ar didesnė, pilnavertiškai gyvuoja tiek, kiek jos istorinis laikas yra užpildomas kultūros kūryba ir kiek pastaroji savo ruožtu veikia istoriją, ją sudvasina ir humanizuoja“ (Kuzmickas, 1989, p. 6).

Nė vienos tautos kultūros savimonės raida neaplenkia meno, kaip savo pakopos. Kai kada menas yra laikomas pagrindine kultūros savimonės forma. „Kultūros savimonė išsižiebia mene, daugiausia grožinėje literatūroje kaip tautos būties vaizdavimas ir apmąstymas“ (Kuzmickas, 1989, p. 9).

Menas yra sudedamoji kultūros universalumo dalis. „Skirtingai nei kultūra, kuri yra savotiškas socialinis makrokosmas, menas yra mikrokosmas, kuriame slypi pagrindiniai kultūros bruožai“ (Andrijauskas, 2003, p. 550). Meno sąvoka apėmia ir įvairių istorinių, arba vadinamųjų epochinių meno stilių, lygmenį (antika, romantika, gotika, renesansas, barokas, klasicizmas, romantizmas, simbolizmas, modernizmas ir pan.). Ir pagaliau menas yra viena meno rūšis ar žanras arba daugybė jų.

Kultūros reiškiniai įgauna apibrėžtumą ir darosi aiškiai regimi tuomet, kai keičiame kultūrinę aplinką, pavyzdžiui, įžengiame į kitokią civilizaciją ar netgi iš kaimo pakliūvame į megapolį, pilną daugybės nepažįstamų kultūros reiškinių bei simbolių. Taigi kultūra yra tarsi ne visuomet aiškiai suvokiamas tarpininkas tarp žmogaus ir jį supančio pasaulio – tai žmogaus sukurti daiktai, simboliai; idėjos, mąstymas, kalba, poelgiai ir daugybė kitų dalykų. Jie tapo daugelio mokslinio pažinimo sričių.

Pasirinktas tyrimo objektas įpareigoja išsamiau analizuoti meno kultūrą. Į meno sąvoką populiariausia šiuolaikine prasme įtraukiamos visokios meno rūšys – tapyba, skulptūra, muzika, teatras, baletas, kinas, meninė literatūra. Šiuo atveju aktuali muzikinė kultūra. Ji apibūdinama kaip istorijos apibrėžtas žmoniškumo matas, žmogaus dvasinės veiklos rezultatas, dvasinė žmogaus kūryba, visuomenės dorovė. Dėl meno vaizdingumo, emocionalumo jis sujungia skirtingas epochas ir tautas, atskleidžia kultūrinę jų patirtį. Vadinasi, menas, kaip kultūros reiškinys, savitas: kiekviename individualiame meno kūrinyje glūdi konkrečiam regionui ir epochai būdingi individualūs stiliaus bruožai. Kaip taikliai pažymėjo G. Hėgelis, „menas neretai yra raktas, o kai kurių tautų – vienintelis raktas, atveriantys jų išmintį“ (Hėgelis, 1969, p. 13 – 14).

Išskirtinę vietą meninėje kultūroje užima muzikinė kultūra. Muzikinės kultūros plėtra visada buvo vienas iš aktualiausių klausimų. Apie muzikinę kultūrą kalbėjo, rašė, mąstė iškiliausios visų laikų asmenybės.

S. Šalkauskis (1990), pagal kultūrinių veikslių objektus, kultūrą skirsto į realinę, arba materialinę, fizinę ir idealinę bei dvasinę. Atsižvelgiant į tai, kas yra kultūrinis veikėjas – asmuo ar visuomenė, muzikinė kultūra skirstoma į individualiąją ir visuomeninę. „Muzikinės kultūros srityje, kuri yra tikrai žmogiškojo veikimo sritis, įvyksta žmogaus apsisprendimas tiek prigimties, tiek ir religijos atžvilgiu, ir todėl muzikinės kultūros problema yra nepaprastai reikšminga žmogaus gyvenimui ne tik teoriniu, bet ir praktiniu požiūriu“ (Šalkauskis, 1990, p. 170).

Pasak Z. Rinkevičiaus (1998), muzikinė kultūra suprantama kaip „neatskiriama būtinoji asmens jausmų ir intelekto, dvasios kultūros dalis“ (Rinkevičius, 2005, p. 54). Muzikinis ugdymas tikslingas, kai tobulėja ugdytinio estetinė ir dvasinė bei intelektinė sritis. Autorius skiria materialiąją muzikinę kultūrą ir dvasinę intelektinę. Pirmoji pasireiškia muzikos atlikimu, jos kūrybos rezultatais, muzikos industrijos priemonėmis, muzikos komponavimo formomis ir kt.; antroji – muzikinio intelekto (sugebėjimų visuma, lemianti asmenybės mąsto ir muzikinių veikslių kokybę ir apimtį) kokybiniu lygiu. Z. Rinkevičius išskiria profesinę muzikinę kultūrą ir neprofesinę muzikinę kultūrą. Profesinė muzikinė kultūra pasižymi ryškia kurios nors muzikos srities specializacija (atlikėjų, kompozitorių, teoretikų, muzikos mokytojų bendrojo lavinimo mokykloje ir kt.) bendruoju pažinimu. O neprofesinė muzikinė kultūra dažnai įvardijama kaip bendroji muzikinė kultūra. Jai būdingas ne specializuotas kokios nors muzikos srities mokėjimas, o bendresnio pobūdžio muzikos pažinimas. Pagrindinė šiuolaikinės visuomenės sąlyčio su muzika forma yra jos klausymasis, audialusis pažinimas. Tai lemia didžiulis garso ir vaizdo komunikavimo priemonių išplitimas. Tačiau ir neprofesinė muzikinė kultūra turi daug esminių bendrumų su profesine muzikine kultūra: geras muzikinis skonis, muzikos vertybių išmanymas ir pamėgimas, jų estetiškos kultūrinės vertės pripažinimas; tam tikras muzikinis akiratis – įvairių žanrų, stilių, epochų, etninių kultūrų išmanymas ir t.t.; tam tikri muzikos atlikimo – dainavimo, instrumentinio muzikavimo – įgūdžiai, elementarus muzikos rašto mokėjimas.

Muzikos mokytojas, siekdamas muzikinio ugdymo tikslo, privalo turėti gerą profesinį pasirengimą, t.y. jis privalo pasižymėti plačia ir visapusiška muzikine kultūra. Šios kultūros pagrindinis požymis – meninis (muzikinis) intelektas. Muzikinė kultūra pasireiškia gana plačiu mokytojo muzikiniu akiračiu. Jis turi išmanyti muziką nuo senųjų civilizacijų ir tautinių ištakų iki

šiuolaikinės įvairių kontinentų kultūros su didele žanrų, modernistinių krypčių, masinės, programinės kultūros srovių įvairove. Jo kūrybiškumas, drąsa mąstyti, gebėjimas meniškai ir prasmingai interpretuoti muziką, demonstruoti mokiniams savąjį jos supratimą, vertinti muziką dvasinės kultūros kontekste – prioritetinis muzikos mokytojo bruožas. Muzikinė kultūra išryškina ir kitus mokytojo bruožus: muzikalumą, meilę žmonėms, vaikams, artistišumą, meninę ir pedagoginę intenciją, savimonę ir pedagoginį mąstymą.

Muzikos pedagogikoje vyrauja įvairūs požiūriai į muzikinį ugdymą. Įvairiose šalyse populiarių muzikinių sistemų, skirtų įvairaus amžiaus vaikams kūrėjų : E. Dalkrozo, K. Orfo, Z. Kodajaus, E. Gordonio, D. Kabalevskio darbuose pateikta reikšmingų teorinių apibendrinimų ir vertingų metodinių rekomendacijų.

Išsamius ir gausius mokslinius tyrimus vaikų muzikinio ugdymo ikimokyklinėse įstaigose atliko atliko N. Vetlugina (1963, 1968). Ji analizavo vaikų muzikinio ugdymo ir jų bendro vystymosi sąveiką bei vaikų muzikinės kūrybos galimybes.

Lietuvoje ankstyvojo muzikinio ugdymo tyrimų atlikta nedaug. A. Katinienė(1983, 1988, 1994, 1998) tyrinėjo dainavimą ir vaiko muzikinės kultūros ugdymą vaikų darželyje, K. Linkevičius (1981, 1990) – ikimokyklinio amžiaus vaikų mokymo groti muzikos instrumentais turinį ir metodus, A. Vaičienė (1977) tyrinėjo 6-7 metų vaikų muzikinį auklėjimą. Visi šie darbai sprendžia ikimokyklinio amžiaus vaikų muzikos kultūros problemas. A. Katinienės (1998) teigimu, vaiko muzikinė kultūra apima visą muzikinę veiklą (muzikos klausymas, muzikos atlikimas, muzikos kūryba, muzikos pažinimas), įgytą muzikinę patirtį (muzikinės estetinės žinios, išoriniai ir vidiniai mokėjimai, muzikiniai įgūdžiai), muzikinę estetinę sąmonę (emocijos, poreikis muzikai, muzikos vertinimas ir skonis).

Pradinės mokyklos pedagogikoje ryškūs V. Krakauskaitės (1992, 1995), E.Veličkos (1995), P. Daugaravičiaus (1986, 1990) darbai. V. Krakauskaitė (1995) teigia, kad muzikos mokyklos yra „muzikiniai centrai, kurių tikslas meninėmis priemonėmis ugdyti emocionalią, jautrią, dvasiškai stiprią asmenybę, išauklėti žmogų, kuriam muzika taptų svarbi dvasinio gyvenimo forma, estetinių išgyvenimų šaltinis“.

Gausūs ir reikšmingi tyrimai bei eksperimentai atlikti Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos muzikinio ugdymo srityje: E.Balčyčio (1993), A. Piličiausko (1984, 1998) darbuose. E. Balčyčio parengta kompleksinio muzikinio ugdymo sistema svarbiausiu uždaviniu laiko visų muzikinės ir bendros meninės kultūros ugdymą, pasitelkiant lietuviškas etnines intonacijas.

A. Piličiauskas (1984, 1998) savo darbuose pagrindinį dėmesį skiria audialiam muzikos pažinimui, bei klausytojo kultūros ugdymui.

Muzikinė kultūra iš esmės remiasi: muzikos kūryba, atlikimu ir jos suvokimu bei vertinimu. Esminga tai, kad muzikinė kultūra geba keisti asmenybės struktūrą, o kartu ir visuomenės kultūrą, daro įtaką asmens socializacijai. Meninis ugdymas – žmogaus dvasinės kultūros pamatas. Jo pagrindai dedami ankstyvoje vaikystėje, kai formuojami pasaulėžiūros pamatai. Muzikinė meninė kultūra ugdo gebėjimus, meninį intelektą, tobulina žmogaus estetines ir etines vertybes (tiesą, grožį, gerį, meilę).

Apibendrinant šį skyrių galima teigti, kad muzikinė kultūra kaip kultūros fenomenas būdingas pavieniui žmogui, žmonių grupei, bendrijai, regionui, tautai, šaliai, pasauliui, jo dabarčiai istorijai. „Muzikinė kultūra – tai gebėjimas emocinio ir estetinio santykio aspektu muzikoje „skaityti“ žmogų, jo istoriją ir santykį su savimi, gyvenimu, Būtimi. Esminis asmens muzikinės kultūros požymis – dvasinis poreikis ir sugebėjimas rinktis, priimti ir suprasti intonavimu išreiškiamas žmogaus socialinio ir dvasinio gyvenimo inspiruotas būsenas, jausmų kryptingumą, vertybines nuostatas, dorovinę poziciją, idealus“ (Rinkevičius, 2005, p. 55).

2.2. Paauglių muzikinė kultūra

„Mūsų epochai būdingas polinkis prie instinktų ir tam tikrų aukštųjų vertybių vengimas“ (Lobato, 2001, p.11). Dėl XX amžiuje įsigalėjo šiurkštus materializmas – perdėtas materialinių vertybių vertinimas. Dabartinis jaunimas gyvena gana painioje šiuolaikinėje sociokultūrinėje aplinkoje. XXI amžius – tai greitosios komunikacijos laikotarpis, svetimų įtakų pagausėjimas. Daugeliui pasidarė nebeaišku, kas sava, kas svetima, ką verta puoselėti, ką atmesti. Pastaruoju metu ypač domimasi, kaip vyksta žmogaus gyvenimas konkrečioje, apibrėžtoje istorinėje, kultūrinėje erdvėje ir kiek jis veikia žmogaus sąmonę ar vertybines orientacijas. Auklėjimo tikslingumo požiūriu itin svarbu įsigilinti į kultūrinius ir dvasinius procesus, vykstančius šiuolaikinės Lietuvos ir kitų šalių visuomenėse.

Paaugliai skatinami pažinti ir suprasti savo bei kitų kultūrų muziką, kritiškai vertinti kasdienę muzikinę tikrovę (radijo, televizijos, garso ir vaizdo įrašų muziką), taip pat išvelgti bei suvokti praeities ir dabarties muzikos vertybes. Svarbu paminėti, kad auklėjimo procese dalyvauja ne vien profesionalūs, bet ir „neprofesionalūs tarpininkai“. Čia ypatingą vietą tenka žiniasklaidai. “Pop

žvaigždžių“ kultūra nurodo jaunimui gyvenimo gaires ir apibendrina svarbiausias vertybes. Kurios sužadina ir tam tikrą vertybių konfliktą, kuris atsiranda tarp mokyklos, šeimos, televizijos propaguojamos kultūros ir, be abejonės, silpnina pedagogų ir tėvų autoritetą. Todėl pedagogams ir tėvams sunku užtikrinti tinkamą vertybių aplinką, nes mokyklos, šeimos ir televizijos vertybės neretai atsiduria tarpusavio konkurencinėje kovoje, kurią dažniau laimi televizija negu kitos institucijos. Be kultūros nė vienas individas negalėtų nei išreikšti savęs, nei toliau evoliucionuoti, kurti ir išsilaikyti konkrečioje aplinkoje. Visuomenėje individas perima ir perduoda tam tikrą kultūrą, išreiškia savo prigimtines galias, bei praturtina visuomenę savo patirtimi. Kultūra sudaro pamatą ir asmens santykiu su gamta, ir su įvairiomis socialinėmis bendruomenėmis ar grupėmis, ir su pavieniais žmonėmis, ir pagaliau su pačiu savimi. Šio tarpsnio jaunuoliams būdingas individualaus kelio ieškojimas, bandymas rasti atsakymus į jiems rūpimus klausimus. Iškilęs poreikis individualiai apmąstyti muzikos faktus, daryti sprendimus ir diskutuoti su draugais būtų esminis postūmis ugdytinio mąstymo brandumui.

Nors kultūra gali būti nagrinėjama įvairiais aspektais, bet ugdomuoju požiūriu reikėtų žvelgti į ją kaip į vertybių sritį. Todėl yra būtinas paauglių pasitikėjimas kultūra, nes šiandien vyrauja abejingumas patirčiai kaip sociokultūrinės veiklos sėkmę lemiančiam veiksniumi. „Kiekviena kultūra – didelė ar maža – tobulina tam tikras žmonių savybes, formuoja atitinkamą jo asmenybės tipą, veikia jo gyvenimo būdą“ (Aramavičiūtė, 2005, p. 77). Patirtis susiklosto praktinio veiksmo sferoje per tam tikrą laiką. Ji atspindi ir išreiškia tikrovės reiškinių pažinimą, veiklos būdų ir priemonių veiksmingumo išmanymą, vertybinio jų reikšmingumo suvokimą. „Patirtis tuo efektyvesnė, patikimesnė, kuo platesniu sociokultūriniu, istoriniu pagrindu ji remiasi“ (Jackūnas, 2004/11, p. 5). Tradicijos įkūnyta patirtis neretai apima ilgaamžes, šimtmečių ir tūkstantmečių išbandymus atlaikiusias vertybes, žinias, nuostatas. Paauglių dorovinis auklėjimas itin glaudžiai susijęs su tautiniu auklėjimu. Nes tautiškumas padeda įtvirtinti žmogaus kūno ir dvasios vienovę ir kartu jį apsaugo nuo skilimo. Drauge tautiškumas saugo žmogaus savitumą ir individualumą. Pagal Vydūno žmogaus ir tautos dvasinio tobulėjimo koncepciją, tauta suteikia sąlygas žmogui gyventi ir būti žmogiškam. Tautiškumas yra labai trapus, greit pasiduodantis kitų žmonių, tautų bei kultūrų ir patirčių įtakai.

Būtina akcentuoti paauglių emocijas ir jausmus kalbant apie jų muzikinę kultūrą. Juk muzika savaip iš anksto subrandina jausmus, kurie paaugliui būtini emociniam gyvenimui. Menas išplečia kultūros lauką, praturtina jį naujomis formomis ir vertybėmis. Anot S. Šalkausko, „menas

skaidriausiai išreiškia kultūros esmę, nes jis ne tik taurina žmogaus prigimtį, bet ir tokiu regimu pavidalu pasireiškia, koku negali reikštis mokslas“ (Aramavičiūtė, 2005, p. 79).

Apžvelgiant šį skyrių, galima teigti, kad kultūra yra pati sudėtingiausia sąvoka, apimanti daugelį įvairių prasmių. Menas – ypatinga dvasinės kultūros dalis. Turėdamas galimybių įtvirtinti savyje aukštesnius idealus, padeda žmogui ne tik geriau suvokti savo ryšius su pasauliu, bet ir juos harmonizuoti, kilninti. Vadinasi, menas išplečia kultūros lauką, praturtina naujomis formomis ir vertybėmis. „Auklėjimas – iš esmės yra mokymas būti laisviems“ (Colombero, 2001, p.93). Taigi, „mokant vyksta ne vien asmens lavinimas, bet ir auklėjimas, keičiant santykį ne tik su mokslu, bet ir su kitomis kultūrinėmis bei dvasinėmis vertybėmis plačiaja to žodžio prasme“ (Aramavičiūtė, 2005, p. 146). Tuomet ir pati kultūra apibrėžtina kaip tam tikra dvasinių ir materialinių vertybių visuma, apimanti įvairias gyvenimo sritis. Muzikos mokytojas yra ne tik esamos muzikinės kultūros puoselėtojas, bet ir tolimosios kultūros kūrėjas. Mokymo metu mokiniai ne tik įgyja atitinkamų mokslo žinių, mokėjimų bei gebėjimų, bet čia ir formuojamas požiūris, nuostatos, įsitikinimai, pasaulėžiūra ir kt.

3. ASMENYBĖ IR KOLEKTYVAS

„Aukščiausiąją grupės formavimosi pakopą vadiname kolektyvu“ (Jacikevičius, 1995, p. 172). Kolektyvu galima laikyti bet kurią žmonių bendriją, kurios narius vienija koks nors bendras požymis ir kurie yra įsitraukę į bendrą veiklą. Kolektyvas nuo paprasto žmonių susibūrimo skiriasi ir tuo, kad jos narius sieja bendravimo normos ir tikslai, tam tikra grupės struktūra, vaidmenų pasiskirstymas. Be kitų žmonių pagalbos ir poveikio žmonėmis netaptume. Kolektyve išmokstame kalbėti, reikšti jausmus, bendrauti, dirbti. Kolektyvo nariams bendraujant, atliekant užduotis, derinant tarpusavio veiksmus, susiformuoja tam tikras elgesio būdas, kurios ilgainiui darosi vis aiškesnės. „Grupė yra bendrai veikiančių žmonių visuma“ (Jacikevičius, 1995, p. 46). Žmonių grupėje tampame civilizuoti.

Kad susidarytų grupė, turi užsimegzti psichinis kontaktas tarp būsimų jos narių. Pirmasis psichinio kontakto aktas - tai suinteresuotumas kitu nariu. Suinteresuotumas gali būti abipusis, bet gali būti ir vienpusis. Grupės nariai yra nevienodai kitų jos narių vertinami, nevienodai populiarūs. Susidomėjimą gali sukelti žmogaus išorė, jo žinios, intelektas ir t.t. Kilus tokiam susidomėjimui, siekiama pažinti kitą individą, išsiaiškinti suinteresuotumo juo priežastis, pripažinti šį suinteresuotumą įdomų, prasmingą ir leistiną. Užsimezges psichinis kontaktas dar netampa pastoviu santykiu, bet yra jo sąlyga ir būtinas elementas.

Žmogus, žinodamas, kad yra reagavimo objektas arba juo bus, gali panorėti tą reagavimą padaryti kuo naudingesnį sau. Mūsų kalba, balsas, veido išraiška keičiasi, kai kalbame su žmogumi, kuriam norime padaryti gerą įspūdį. Tai prilygsta prisistatymui. Įvaizdžio kūrimas – tai savęs įsivaizdavimas kitų akimis ir tam tikro elgesio būdo parinkimas taip, kad būtų formuojamas pageidaujamas Aš vaizdas kitų žmonių akyse. Paauglys, norintis pasirodyti „tikras vyras“, draugų kompanijoje stengiasi neparodyti kokių nors baimės ar nerimo požymių, elgtis „šalta“.

Nuo pat gimimo žmogus yra kokios nors grupės narys. Grupėje vyksta asmenybės socializacija, arba socialinis brendimas. Grupei veikiant formuojasi žmogaus pasaulėžiūra, charakterio ypatybės. Grupės padėtis – tarpinė tarp asmenybės ir visuomenės. Ji nebūna pasyvi – arba stiprina, arba silpnina visuomenės poveikį asmenybei, net kartais visiškai jį užblokuoja.

Pagal kolektyve susidariusių santykių tarp atskirų grupės narių pobūdį skiriamos formalios ir neformalios grupės. Kai kas jas dar vadina oficialiomis ir neoficialiomis grupėmis, tačiau labiau paplitę yra pirmieji pavadinimai. „Formalios grupės vadina grupes, sudarytas pagal tam tikras

taisykles kokiems nors uždaviniams įvykdyti (laivo įgula, darželinukų grupė, planavimo skyrius organizacijoje ir t.t.)“ (Jacikevičius, 1995, p. 171). Tokių grupių struktūra numatoma iš šalies. Formalios grupės yra specialiai kieno nors sudaromos pagal aukštesnėse instancijose nustatytą tvarką (etatų sąrašą, taisykles, organizacijos nuostatus ir t.t.). formalių grupių organizacijos taisyklėse dažniausiai numatomos ir atskirų grupės narių oficialios rolės, kurias jie turės atlikti, ar tam tikri dalykiniai santykiai tarp grupės narių.

Formalioje grupėje gali būti pavaldumo, funkciniai ar kitokie santykiai. Grupės individai atlieka jiems skirtus vaidmenis. Didelėse formaliose grupėse paprastai būna mažesnių grupių, kurių niekas specialiai nesudaro. Jos susidaro dėl asmenybei būdingo natūralaus poreikio artimiau bendrauti su kai kuriais grupės nariais. Tokios grupės vadinamos neformaliomis grupėmis.

„Neformali (neoficiali) grupė - tai grupė susidaro pati, niekas formaliai jos nekuria, nėra jokių jos narių santykius reguliuojančių oficialių taisyklių“ (Jacikevičius, 1995, p. 172). Jos pagrindas – panašios vertybės, panašus gyvenimo būdas, tikslai. Vėliau tokios grupės gali būti įforminamos ir įteisintos. Neformalios grupės formuojasi be išorinės organizacijos pagal narių poreikius. Neoficialių grupių susidarymo pagrindas yra psichologinis jų narių artumas. Neformali grupė gali duoti psichologinės naudos, kuri kitą kartą nemenkesnė už atlyginimą. Svarbiausios priežastys stoti į neformalią grupę yra savitarpio parama, savigyna, pagalba, glaudus bendravimas.

Neformalios grupės, atsiradusios formalių grupių viduje, gali būti uždaros arba atviros kitiems formalios grupės nariams. Jos gali būti pasyvios arba aktyvios priklausomai nuo to, kokią įtaką jos daro ar nedaro kitiems formalios grupės nariams. Jos skiriasi ir savo pastovumu.

Formalių ir neformalių grupių struktūros gali sutapti arba nesutapti. Formalių ir neformalių grupių struktūros nesutampa dažniausiai dėl to, kad formalios grupės asmenų pasiskirstymas rolėmis, oficialūs grupės tikslai ar elgsenos ir santykiavimo normos neatitinka atskirų grupės narių poreikių. Norint išvengti nepalankios psichologinės atmosferos, siekiant nustatyti teigiamus santykius su kitais žmonėmis, ieškant psichologinio komforto veikloje, formuojasi neformalios grupės.

Galimas ir kitas grupių skirstymas: laisvos ir privalomos grupės. Į laisvas grupes mes įstojame savo noru: tai įvairūs sporto klubai, kultūrinės draugijos ir t.t. Privalomų grupių nariais mes tampame nepriklausomai nuo savo norų: gimdami mes negalime pasirinkti šeimos, tautybės, rasės.

Pati artimiausia ir brangiausia asmenybei grupė yra vadinama referentine. „Tai grupė, kurios normos, tikslai, elgesio standartai yra mūsų asmenybės kriterijus, renkantis tą ar kitą elgsenos būdą“

(Antinienė, Ausmanienė ir kt., 2002, p. 232). Paprasčiau sakant, mes stengiamės elgtis taip, kaip konkrečioje situacijoje pasielgtų tie mums reikšmingi „kiti“. Referentine grupe asmuo gali laikyti ne vieną grupę, nes individas yra kelių grupių narys. Referentinės grupės vertybės sutampa su asmenybės vertybėmis, referentinėje grupėje norima būti, siekiama užimti kuo geresnę padėtį. Referentinė grupė daro didžiausios įtakos asmenybės tapsmui. Referentine gali tapti šeimos, religinės bendruomenės, net nusikaltėlių grupė. Jeigu atsitinka taip, kad individas priklauso grupei, kuri nėra jam referentinė, tai referentine grupe individui bus kita reali arba net įsivaizduojama grupė.

Pagal narių skaičių ir kai kurias kitas ypatybes yra skiriamos makro ir mikro grupės. „Makrogrupės yra didelės, jų nariams nebūtinai tarpasmeniniai santykiai ir savitarpio kontrolė (tautos, partijos, armijos, visa žmonija ir pan.). Didelėse grupėse nėra tiesioginių kontaktų, artimesnių tarpusavio santykių“ (Jacikevičius, 1995, p. 47). „Mikrogrupės yra nedidelės grupės, kuriose nariai pasiskirstę rolėmis (pvz. Mokyklos direktorius, jo pavaduotojas, ūkio administratorius, valytoja, budinčioji ir kt.). Mikrogrupėse vyksta rolių atlikimo savitarpio kontrolė, tarp grupės narių nustatyti tam tikri oficialūs santykiai (reikia vykdyti direktoriaus įsakymus, bet galima jį kritikuoti, net pasiskųsti nustatyta tvarka)“ (Jacikevičius, 1995, p. 171).

Kai mikrogrupės formuojasi pačios, tai jos nebūna didesnės kaip 7 - 9 asmenys. Jei specialiai sudaromos didesnės mikrogrupės (25 studentų, 60 dainininkų choras ir pan.), tai po kurio laiko jos susiskaido į pirmines grupes po 7 - 9 asmenis, o pačios lieka antrinės. Priežastis ta, kad grupėje artimiau bendrauti su didesniu žmonių skaičiumi neįmanoma.

Grupės dar yra skistomos į realias ir sąlygines. „Realios yra tos grupės, kurių nariai veikia bendroje erdvėje, palaikydami tam tikrus kontaktus (moksleivių klasė, vestuvių svečiai ir pan.). Sąlyginėmis vadinamos teoriškai sudaromos grupės pagal kokius nors bendrus požymius (intelligentai, jaunimas ir pan.)“ (Jacikevičius, 1995, p. 170).

„Laiko atžvilgiu skiriamos nuolatinės (mokyklos, organizacijų grupės ir t.t., kurių nariai keičiasi, o grupės pasilieka), laikinosios ir atsitiktinės grupės (autobuso keleiviai, spektaklio žiūrovai ir t.t.)“ (Jacikevičius, 1995, 173).

„Yra grupių, kurios turi slaptą ir griežtą vidinę tvarką, tačiau savo tikslui, net patį grupės egzistavimą slepia nuo visuomenės. Grupės, siekiančios antivisuomeninių tikslų, vadinamos klikomis (nusikaltėlių, teroristų klikos, mafijos ir t.t.)“ (Jacikevičius, 1995, p. 172).

„Reiškinys, kai individas elgiasi tam tikru būdu todėl, kad ir kiti taip elgiasi, vadinamas konformizmu. O žmonės, kurie nepajėgia atsispirti grupės nuomonei ir pasyviai prisitaiko prie vyraujančių vertinimų, esamos tvarkos ir pan., vadinami konformistais“ (Želvys, 1995, p. 163).

Dažnai žmonės elgiasi panašiai kaip kiti, verčiami būtinumo, todėl, kad taip reikia. Taigi, nors žodis „konformizmas“ dažniausiai vartojamas neigiama prasme, kai kada tai - teigiamas reiškinys, nes mokėti prisitaikyti prie kitų gali būti naudinga ir pageidautina. Kalbant apie konformizmą kolektyve, galima išskirti keletą svarbių tokio elgesio priežasčių:

1. *Informacija ir pasitikėjimas.* Kiti žmonės mums yra svarbus informacijos šaltinis. Jie dažnai žino tai, ko nežinome mes, todėl tokiais atvejais galime pasinaudoti jų turimomis žiniomis. Jeigu mes, turėdami savo požiūrį, pamatysime, kad grupės požiūris kitoks, galime pasielgti konformistiškai. Kuo labiau pasitikėsime grupe, tuo labiau būsime linkę į konformizmą.

2. *Nukrypimo baimė.* Nenoras būti kitokiu, „nukrypti į šalį“ visuomet yra bendravimą stipriai veikiantis faktorius. Dažniausiai nenorime pasirodyti esą kitokiais, mieliau sutinkame būti tokie kaip visi. Baiminantis, jog išryškėjus požiūrių skirtumams, grupė žiūrės kaip į išsišokėlį ir neberodys palankumo, dažnai ir pasirenkamas konformistinis kelias.

3. *Grupės vieningumas.* Konformizmą ypač skatina vieninga grupės nuomonė. Pastebėta, jog tada, kai grupė nėra vieninga, konformizmo esti kur kas mažiau. Šia prasme nesvarbu, ar kiti nepritariantieji sutinka su jūsų nuomene, ar laikosi dar kito, trečiojo požiūrio. Svarbu, jog jūs nebesijaučiate esąs vienintelis, nukrypęs nuo bendros grupės pozicijos. Taigi, net vienintelis prieštaraujantis balsas būna labai svarbus ir gali daug ką pakeisti.

4. *Grupės dydis.* Konformizmo laipsnis paprastai tuo didesnis, kuo daugiau grupės narių. Tiesa, kai kuriose grupėse, didėjant narių skaičiui, nuo tam tikros ribos konformizmo laipsnis nebesikeičia.

5. *Grupės kvalifikacija.* Kuo aukštesnė grupės kvalifikacija, lyginant su individo kvalifikacija, tuo labiau šis ja tiki.

6. *Pasitikėjimas savimi.* Visa, kas didina žmogaus pasitikėjimą savimi, tuo pačiu mažina jo konformizmą. Kuo sunkiau priimti kokį nors sprendimą, tuo mažiau šiuo klausimu pasitikime savimi ir tuo lengviau pasiduodame konformizmui kitų nuomonių atžvilgiu. Sprendimus visuomet priimti lengviau, kai turime pakankamai informacijos.

7. *Grupės sutelktumas.* Labai svarbūs konformizmo prasme yra ir grupės narių santykiai, grupės sutelktumas. Kitaip sakant, jėgos, kuri išlaiko grupę vieninga, glaudžia, kuri skatina grupės narius likti grupėje, stiprumas. Didesnis sutelktumas lemia didesnę konformizmą.

8. *Pasišventimas.* Didelė įtaką konformizmui turi žmogaus pasišventimas idėjai, savos nuomonės laikymasis. Vienas iš būdų patvirtinti savo nuomonę - tai išsakyti ją viešai. Tada, kai kiti jau žino mūsų nuomonę, būna sunkiau ją keisti ir kartu mažiau pasiduodama konformizmui.

9. *Individualios savybės.* Šia prasme egzistuoja dideli individualūs skirtumai. Žmonės pasižymi skirtingu konformizmu net tada, kai atsiduria visiškai vienodoje situacijoje.

10. *Kultūriniai skirtumai.* Skirtingų tautybių ir kultūrų žmonės pasižymi ne vienodu konformizmu.

11. *Lyčių skirtumai.* Dauguma tyrimų rodo, kad moterys pasižymi didesniu konformizmu negu vyrai. Tačiau, kita vertus, paaiškėjo, kad moterys būna labiau konformistiškos, susidūrusios su tradiciškai vyriškomis interesų sritimis: sportu, automobilizmu, politika. Diskutuojant apie moteriškesnius dalykus - valgio gaminimą, madas, vaikų auginimą - didesniu konformizmu pasižymi vyrai.

Apibendrinant šį skyrių, galima teigti, jog priklausydamas vienai ar kitai grupei, žmogus užima joje tam tikrą vietą, tai yra grupės statusų hierarchijoje yra lyderio, atstumtojo arba žmogaus su vidiniu statusu, pozicijoje. Mokydamiesi mes bendraujame, dirbdami – bendraujame. Bendraujame ir konfliktuodami, ir galvodami, ir džiaugdamiesi. Be bendravimo mūsų veikla neįmanoma, netenka prasmės. Kaskart greitėja mūsų gyvenimo tempas, tūkstančiai saitų sieja mus su kitais žmonėmis. Mūsų nuotaika, pasakytas žodis, gestas veikia aplinkinius žmones ir kaip bumerangas grįžta atgal. Psichologija tyrinėja tiesioginius tarpasmeninius žmonių santykius, sudarančius grupėse. Nuo tų santykių priklauso atskirų grupių narių statusai grupėse, grupių psichologinis klimatas, grupių narių savijauta juose, grupių veiklos efektyvumas. Dėl to grupės pažinimas yra svarbi bet kokio kolektyvo tobulinimo sąlyga.

3.1. Asmenybės vieta kolektyve

Kolektyvą sudaro didesnis ar mažesnis skaičius asmenybių – individų. Kolektyvuose šie individai pasiskirsto rolėmis. Atlikdami savo vaidmenis, jie bendrauja su kitais grupės nariais ir užima tam tikrą padėtį tarpasmeninių santykių sistemoje.

Statusas - tai grupės nario pozicija grupėje ar visuomenėje. „Socialinis statusas – tai asmenybės, atliekančios tam tikrą socialinį vaidmenį visuomenėje, prestižas“ (Antinienė, Ausmanienė ir kt., 2002, p. 233).

Mažos grupės statusas - pozicija grupėje. Asmuo gali arba adekvačiai suvokti savąjį statusą, arba jį padidinti bei sumažinti. Sociometrinis statusas - užimta pozicija sociometrinio tyrimo metu. „Sociometrija tiriami mažojoje grupėje susiklostę tarpusavio santykiai, t.y. kiekybiškai nustatomos individų simpatijos, abejingumas arba antipatijos“ (Antinienė, Ausmanienė ir kt., 2002, p. 234).

Yra ir vadinamas ribos (marginalinis) statusas, kuris būdingas asmenims, priklausantiems kelioms grupėms. Kai reikia vadovautis kelių grupių nuomonėmis bei lūkesčiais, tokia padėtis dažnai riboja asmens vaidmenį bei jo elgesį vienoje ar kitoje grupėje, sukelia konfliktines situacijas, frustracijas. Statuso svarbiausioji charakteristika - prestižas. „Prestižu vadinama visuma teigiamų rolės įvertinimų, susiformavusių visuomenėje“ (Jacikevičius, 1995, p. 53).

Visuomeninio prestižo pripažinimas gali būti oficialus ir neoficialus. Pirmuoju atveju prestižas priklauso nuo valstybinės ar visuomeninės įstaigos nuomonės. Paprastai oficialaus prestižo pripažinimas yra lydimas oficialių prestižo ženklų (ordinų, vardų, laipsnių ir t.t.) suteikimu. Antruoju atveju prestižą pripažįsta toji socialinė aplinka (kolektyvas, grupė), kuriai asmuo priklauso. Prestižo pripažinimas pasireiškia pagarbos jausmu.

Asmuo, priklausęs įvairioms grupėms ar kolektyvams, gali užimti atitinkamoje socialinėje aplinkoje skirtingas pozicijas: mokytojas (profesinė pozicija), tėvas (šeimoms pozicija), miesto savivaldybės deputatas (visuomeninė politinė pozicija).

Tarpusavio santykiuose bendraujant vieniems su kitais, kolektyvo nariams tenka atlikti dažnai dviejų vaidmenų funkcija: socialinio vykdytojo vaidmenio (mokytojo, tėvo, gydytojo, direktoriaus, mokinio ir t.t.) ir grupės nario bendravimo su kitais grupės nariais vaidmens funkcija. Tai “tarpasmeninis” vaidmuo. Pastarasis vaidmuo tarpasmeniniuose santykiuose priklauso nuo žmonių individualių savybių, pagarbos žmogui jausmų ir panašiai. Bendravimo situacijoje asmenybė gali būti kolegos pagalbininko, bendražygio vaidmenyje.

Kolektyvo nariai, veikdami šalia ir kartu vieni su kitais, daro vieni kitiems įvairiausių poveikį, t.y. vieni kitiems padeda - yra naudingi arba trukdo vieni kitiems - yra žalingi. Dėl to tarp grupės narių atsiranda draugiškumo ir priešiško, meilės ir neapykantos, pagarbos ir paniekos bei daugybė kitų tarpasmeninių santykių.

Tarpasmeniniai santykiai pagal kokybę skirstomi į teigiamus ir neigiamus. „Teigiami santykiai atsiranda su tais žmonėmis, kurie yra kuo nors naudingi arba prognozuojama, kad ateityje jie kuo nors padės. Neigiami santykiai iškyla su tais žmonėmis, kurie kuo nors kenkia arba prognozuojama kokia nors žala iš jų ateityje“ (Jacikevičius, 1995, p. 174).

Pagal iškilimo sąlygas santykiai skirstomi į formalius ir neformalius. „Formalūs santykiai yra nematomi ir reguliuojami kokių nors įstatymų, taisyklių, papročių ir pan. Neformalūs tarpasmeniniai santykiai susiklosto savaime, niekam jų specialiai neorganizuojant ir nereguliuojant“ (Jacikevičius, 1995, p. 174). Neformalūs santykiai formuojasi dėl to, kad žmonėms reikia vieniems kitų dėl įvairiausių psichologinių priežasčių: reikia kitų pagalbos, pritarimo, palyginti save su kitais ir susidaryti savojo „Aš“ vaizdą, pratęsti žmonių giminę, gauti informacijos, patirti emocinį bendravimo komfortą. Neformalūs santykiai gali atsirast be formaliųjų, bet dažnai jie susiklosto ir tarp žmonių, siejamų formalių santykių. Būdinga tai, kad neformalūs santykiai, susiklostę greta formaliųjų, daro didelę įtaką pastariesiems ir visai grupės veiklai.

Teigiami santykiai sieja žmones grupėse, sudaro geros psichologinės atmosferos (klimato) prielaidas. Norint tobulinti tarpasmeninius santykius, būtina pažinti jų ypatybes ir atsiradimo priežastis. Pažinti formalius santykius nesunku, nes pagal planus sudarytų santykių pobūdis yra žinomas. Neformalūs santykiai nėra numatyti, ne visada aiškiai pasireiškia išorine elgsena, kai kuriais atvejais net būna slepiami.

Apibendrinant šį skyrių, galima teigti, jog kolektyvo vienoks ar kitoks santykių pobūdis priklauso nuo daugelio priežasčių (grupės organizacijos, jos veikimo tikslų, grupės narių asmeninių ypatybių ir t.t.). Tačiau lemiamą vaidmenį čia turi trys veiksniai: kolektyvo veiklos bendra organizacija, vadovavimo stilius ir grupės narių susiderinimas. Kiekvienas žmogus, būdamas atskiros grupės nariu, turėdamas tam tikras teises ir vykdydamas pareigas, kurias sąlygoja grupės normos ir atlieka tam tikrą vaidmenį. Šiuo atveju vaidmuo yra socialinė tipinė elgesio sistema (veiksmų visuma), priimta atitinkamoje visuomenėje ir užtikrinanti asmenybės teisių ir pareigų, išplaukiančių iš šio statuso, realizavimą. Tai tam tikras elgesio šablonas, kurio laukiama iš žmogaus, užimančio tam tikrą padėtį grupėje, visuomenėje.

3.2. Kolektyvo lyderio ir vadovo problema.

Lyderis turi daugiausia įtakos kitų grupės narių veiklai. Jis skatina veikti, duoda nurodymus, išaiškina nesutarimus tarp kitų grupės narių ir priima sprendimus. Lyderiai yra skirstomi į formalius ir neformalius. Mūsų aplinkoje formalūs lyderiai dažniausiai yra vadinami vadovais, viršininkais ir pan. Neformalūs lyderiai yra tie, kurie užima grupės lyderių roles dėl to, kad yra energingesni, griežčiau už kitus sugeba nustatyti grupės veikimo tikslus, suderinti atskirų narių pastangas tiems tikslams pasiekti ir kt. Lyderiai grupėse atlieka šias funkcijas:

1. Kelia veikimo tikslus;
2. Koordinuoja veiksmus;
3. Informuoja narius apie veiklą, jos rezultatus ir kt. ;
4. Kontroliuoja grupės narių veiksmus, kaltina ir baudžia;
5. Atlieka arbitro funkcijas, kilus nesutarimams;
6. Atstovauja grupei tarp kitų grupių.

Pagal lyderio veiklos turinį yra skiriama: lyderis - įkvėpėjas, sugebantis numatyti veiklos programą, lyderis - vykdytojas, pasižymintis organizaciniais sugebėjimais numatytos programos įgyvendinime, ir lyderis, pasižymintis įkvėpėjo ir organizaciniais sugebėjimais.

Pagal veiklos pobūdį yra skiriami tokie lyderių tipai: universalūs, t.y. nuolat ir pastoviai pasižymintieji lyderio ypatybėmis ir situaciniai, kurie lyderio funkcijų imasi tik tam tikrose situacijose.

Žinoma keletas pagrindinių būdų, kaip tampama kolektyvo lyderiu:

1. *Tradicinis lyderis* - tai lyderis, kuris įgyja šią padėtį jau gimdamas. Vadovaujantis vaidmuo šiuo atveju paveldimas pagal tradiciją. Akivaizdžiausias tradicinio lyderiavimo pavyzdys yra monarchai - karaliai ir karalienės, paveldintys savo sostą.

2. *Charizmatinis lyderis* - tai lyderis, kuris suburia šalininkus ir imasi jiems vadovauti dėl išskirtinių savo asmenybės savybių. Tokios savybės paprastai būna įgimtos.

3. *Funkcinis lyderis* - tai lyderis, kurio reikia kuriai nors konkrečiai grupės funkcijai atlikti.

4. *Situacinis lyderis* – tai lyderis, kurio įtaka pasireiškia tik susiklosčius tam tikrai situacijai ir trunka tik tam tikrą laiką.

5. *Paskirtas lyderis* - tai lyderis, arba vadovas, kurio įtaka tiesiogiai susijusi su užimama oficialia padėtimi. Paskirti lyderiai, arba vadovai, būdingi formalioms grupėms, o paskiria juos dažniausiai kažkas, esantis už grupės rato ribų.

Vadovavimo veikla yra kūrybinė, nes vadovas pats pasirenka ne tik veikimo būdus, bet ir uždavinius, gauna naujus ir originalius veikimo rezultatus. Šiuo požiūriu vadovo veikla yra artima menininkų veiklai.

Kad vadovas galėtų tinkamai atlikti savo vaidmenį, jis turi turėti specifinių savybių:

1. *Profesinis – psichologinis pasirengimas*. Jis pirmiausiai yra reikalingas dėl to, kad vadovas būtų kompetentingas toje veiklos srityje, kuri jo vadovaujamai grupei yra pagrindinė.

2. *Demokratinis vadovavimas* – būtina gero vadovo ypatybė. Pagrindinė demokratinio vadovavimo atmosferos tinkamumo priežastis yra ta, kad kiekvienas žmogus savo paties tikslų siekia ir užsibrėžtus planus vykdo mieliau, negu iš išorės primestuosius.

3. *Pasitikėti savimi*. Geras vadovas turi pasitikėti savimi. Nes vadovo pasitikėjimas uždega visą grupę.

4. *Vadovas privalo branginti valdinių laiką*. Jis turi tiksliai planuoti susirinkimus, repeticijas, kad valdiniam nereikėtų be reikalo gaišti laukiant.

5. *Reiklumas ir griežtumas* – būtinos vadovo savybės.

6. *Vadovui reikia mokėti paskatinti ir bausti pavaldinius*. Pastarųjų reikėtų imtis kaip kraštutinės priemonės tiems, kurių nepaveikia individualūs pokalbiai.

7. *Vadovas turi būti mandagus ir nuoširdus*. Mandagumas turi išplaukti iš vidinės pagarbos žmonėms ir visos jo asmenybės kultūros.

8. *Geru vadovu negalima tapti neturint humoro jausmo*. Toks vadovas niekada neišsižeidžia dėl kokių nors sąmojingų pokštų, nors jie liestų jį patį.

9. *Vadovas turi mokėti kalbėti ir tylėti*. Ne mažiau svarbu vadovui mokėti išklausti savo valdinius, kiek leidžia laikas, leisti jiems išsikalbėti.

10. *Vadovas turi gerbti valdinius ir jais domėtis*, nors jie būtų ir mažesnio išsilavinimo ir gabumų. Protingas vadovas sugeba jais domėtis, suprasti jų pasaulėjautą, troškimus, nuomones apie grupės veiklą.

Pagal vadovavimo stilių lyderiai skirstomi į autoritarinius, demokratinius ir liberalinius. Svarbiausia būtų žinoti, kaip tinkamai vadovauti. Skiriami trys dažniausiai pasitaikantys vadovavimo stiliai:

1. *Autoritarinis, arba autokratinis.* Autoritarinis vadovas pats lemia grupės veiklą ir priima sprendimus, nesitardamas su grupės nariais ir neieškodamas jų pritarimo. Bendravimas ir apsikeitimas informacija tarp kitų grupės narių yra menkas. Autoritarinis vadovas prisiima visą atsakomybę už grupės gyvenimą ir nepageidauja, kad kas nors kištųsi. Svarbiausia jam - priversti kitus grupės narius vykdyti jo nurodymus.

2. *Demokratinis.* Demokratiškas vadovas nurodo kryptį, tačiau leidžia ir netgi skatina, puoselėja savarankiškumą ir nepriklausomą sprendimų priėmimą. Demokratiškas vadovas giria ir peikia, nurodo galimus veiklos orientyrus, tačiau galutinį apsisprendimą palieka visų grupės narių valiai.

3. *Nesikišantis (anarchistinis).* Nesikišantis vadovas leidžia grupei formotis pačiai, ieškoti ir netgi klysti. Kadangi realios valdžios praktiškai nėra, tokį vadovavimą, kai visai nesikišama į grupės reikalus, tik sąlygiškai galima vadinti vadovavimu.

Atlikta nemažai tyrimų, siekiant nustatyti, kuris vadovavimo stilius tinkamiausias. Nesikišantis vadovavimo stilius dėmesio centru padaro eilinius grupės narius, tačiau jis mažiausiai efektyvus. Autoritarinis valdymas leidžia pasiekti didesnio produktyvumo ir efektyvumo, tačiau teikia mažiausiai pasitenkinimo grupės nariams. Demokratiškas valdymo stilius sukelia didžiausią pasitenkinimą, tačiau neretai būna mažiau efektyvus darbo atlikimo prasme negu autoritarinis stilius.

Trečias požiūris į vadovavimą tarsi apibendrina pirmuosius du. Jis pripažįsta, jog kai kurie žmonės turi įgimtų sugebėjimų vadovauti, tačiau vien jų nepakanka. Reikia įgyti papildomų įgūdžių ir toliau ugdyti jau turimus sugebėjimus - tik tuomet galima tapti kompetentingu vadovu. Tiek įgimtų, tiek įgytų savybių svarbą lemia grupės pobūdis, jos tikslai ir aplinka, kurioje grupė gyvuoja ir veikia. Taigi vienų ar kitų vadovavimo ypatybių reikmė nėra absoliuti - ji priklauso nuo konkrečių aplinkybių.

Kolektyvuose, grupėse kyla konfliktinių situacijų, kurias būtina analizuoti, remiantis teoriniais pagrindais. „Konfliktas - tai maždaug vienodo stiprumo, bet priešingos krypties jėgų sąveika, t.y. nesuderinamų motyvų, interesų, nuomonių, nuotaikų susidūrimas“ (Antinienė, Ausmanienė ir kt., 2002, p. 251). Siauresne prasme - tai kivirčas, nesutarimas, ginčas, gresiantis komplikacijomis. Skiriasi konfliktų tikslai, priežastys, pobūdis ir pasekmės. Konfliktas visada sukelia stiprius emocinius išgyvenimus. Jis kyla dėl nesugebėjimo pažvelgti į situaciją lanksčiai, be išankstinių nuostatų. Į konfliktą su aplinkiniais lengviausiai įsivelia užsispyrę, inertiški žmonės, nepakenčiantys prieštaraujančio elgesio. Konfliktiški tie žmonės, kurių pagrindinis gyvenimo tikslas

– bet kokia kaina išsikovoti aplinkinių pripažinimą, užimti prestižinę vietą visuomenėje. Konfliktams palankios sąlygos ir tuomet, kai yra keliami nerealiūs reikalavimai aplinkai, sąlygoti per didelio savojo Aš idealizavimo. Tokiu atveju žmogus ima jaustis pranašesnis už kitus, mano esantis teisuolis, neklystantis, galintis nurodinėti.

Pagal formą konfliktai skirstomi taip:

1. Asmenybės konfliktai;
2. Tarpasmeniniai konfliktai;
3. Konfliktai tarp grupių;
4. Paslėpti arba nenumatyti konfliktai;
5. Atviri arba nenumatyti konfliktai;
6. Konfliktai, kilę dėl asmenybės savybių;
7. Situacijos sąlygoti konfliktai.

Paprastai, kalbėdami apie konfliktą, turime galvoje neigiamą konfliktą, nuo kurio nukenčia grupių uždaviniai ar konflikto dalyviai. Konfliktinės situacijos yra grupės kryptingumo, organizuotumo ir psichologinio bendrumo indikatorius. Aštrūs, dažni konfliktai rodo, jog grupėje vyrauja neigiami reiškiniai. Priešingai, tokių konfliktų nebuvimas reiškia aukštą tarpasmeninių santykių lygį, grupės sugebėjimą optimaliai spręsti užduotis.

Viena dažniausiai pasitaikančių konfliktų priežasčių - nesugebėjimas pažvelgti į situaciją lanksčiai, be išankstinių nuostatų. Labai svarbu suvokti konfliktų neišvengiamumą, nes priešingu atveju, kilus konfliktui, dėl to tuščiai ir be reikalo graušimės.

Objektyvios priežastys, sukeliančios konfliktines situacijas, gali būti tokios: atskirų darbo užduočių neįvykdymas ar nekokybiškas jų atlikimas, blogas darbo organizavimas, atskirų valdymo grandžių nesuderinimas, netobula darbo užmokesčio sistema, blogos darbo sąlygos ir t.t. Subjektyvios konflikto priežastys: nesąžiningumas darbe, tarpasmeniniuose santykiuose, nedrausmingumas, neteisingas kitų grupės narių vertinimas, neigiama nuostata jų atžvilgiu, kai kurių grupės narių nepakantumas, siekimas pažeminti kitus, neteisingas ar siauras tikslų ar interesų supratimas, individualūs neigiami charakterio bruožai.

Konflikto sprendimo būdai gali būti tiesioginiai ir netiesioginiai. Sprendžiant konfliktą tiesiogiai, paprastai dalyvauja abi konfliktuojančios pusės. Yra keletas netiesioginių konfliktų sprendimų būdų:

1. *Jausmų išliejimo principas*: negesinti „užsidegusio“ žmogaus jausmų, tegul jis išsilieja. Jei jis save gerbia, gal būt neigiami jausmai „priešininkui“ pasikeis į teigiamus.

2. *„Pozicijų pasikeitimo“ tipas*. Konfliktuojantys „persikūnija“, susikeičia pozicijomis ir gina jau priešingą poziciją. Šis būdas labai veiksmingas, nors sunkus.

3. *„Agresijos apnuoginimo“ principas*: patartina nepastebimai suvesti konfliktuojančius, kad jie padiskutuotų, pasportuotų ir pan.

4. *„Oponento priverstinis klausymo“ principas*. Konflikte dalyvauja psichologas ar kitas autoritetingas asmuo bet kurioje vietoje sustabdo ginčą ir, prieš atsikertant, liepia pasakyti ką tik girdėtą „priešininko“ repliką. Tada oponentai ne tik išgirsta vienas kitą, bet ir išmoksta įsiklausyti į savus žodžius.

5. *Pajuokavimo principas*. Jei konfliktas nėra per daug išsisknijęs, vertėtų viską nuleisti juokais – dėmesys nukreipiamas kitur, išsiblaškoma, atsipalaiduojama.

Kaip sprendžiamas konfliktas ir ar iš viso jis kyla, daug priklauso nuo vadovo elgsenos ir jo individualių savybių.

R.Želvys „Bendravimo psichologija“ (1995, p. 176) pateikia septynių žingsnių planą, kaip išspręsti konfliktą abi puses tenkinančiu būdu:

1. *Išsiaiškinkite patys sau, ko jūs norite*. Kartais tai pakankamai paprasta, o kartais tenka gerai pagalvoti, nes norai gali būti migloti ir neapibrėžti. Kai patys gerai nežinome, ko norime, sunku tikėtis, kad mūsų norus supras antroji konfliktuojančioji pusė;

2. *Išsakykite savo norus kitai pusei*. Tam labai svarbu parinkti tinkamą vietą ir laiką. Jeigu žmogus pavargęs, blogos nuotaikos ar užsiėmęs, geriau luktelėti. Jei jūs pats suirzęs, piktas ar išsižeidęs, verčiau pirma nusiraminti. Jūsų norai neturi nuskambėti kaip kaltinimai antrajai pusei;

3. *Išklausykite kitos pusės norus*. Geriausia išklaudyti nepertraukiant, nekritikuojant ir nesileidžiant į per ankstyvas diskusijas;

4. *Ieškokite galimų sprendimų*. Svarbu, kad sprendimus siūlytų abi pusės ir kad jų būtų kuo daugiau, nes tuomet yra didesnė galimybė surasti geriausią;

5. *Įvertinkite galimus sprendimus ir išrinkite geriausią*. Šitai taip pat padarykite drauge. Nereikia skubėti pernelyg greitai atmesti galimų variantų: galbūt atidžiau panagrinęjus, kaip tik jie pasirodys esą tinkamiausi;

6. *Igyvendinkite pasirinktą sprendimą*. Dabar pats laikas įsitikinti, ar iš tiesų jūsų pasirinktas sprendimas buvo geriausias, ir ar jis tenkina abi puses;

7. *Toliau tikrinkite pasirinkto sprendimo tinkamumą.* Nereikia manyti, jog sprendimai, tegu ir tinkamai parinkti, yra amžini. Bėgant laikui, keičiasi žmonės, kinta aplinkinės sąlygos, todėl priimtus sprendimus kartkartėmis tenka peržiūrėti. Vieni sprendimai ilginiui tik dar labiau išryškina savo privalumus, kiti, priešingai - pasidaro neefektyvūs. Todėl nuolatos išlieka tikimybė koreguoti sprendimus.

Apibendrinant šį skyrių, galima teigti, jog požiūris į vadovavimą kaip į įgimtą savybę - tai tradicinis, istoriškai seniausias požiūris. "Vadovais gimstama, o ne tampama" - toks būtų šio požiūrio pagrindinis teiginys. Laikantis šio požiūrio, svarbiausia būtų ne tiek rengti žmones vadovais, kiek ieškoti tų, kurie turi vadovavimo sugebėjimų, ir skirti juos vadovais. Kitas požiūris į vadovavimą teigia, jog svarbiausia - tinkamas vadovavimo stilius. Svarbiausia būtų žinoti, kaip tinkamai vadovauti, ir įgimti sugebėjimai šiuo atveju būtų mažai reikšmingi. Bendra veikla reikalauja reguliuoti veiksmus. Konfliktų naudingumas ir žalingumas kolektyvuose gali būti įvertintas konkrečiose veiklos situacijose. Konfliktas žalingas, jeigu jis slopina grupės produktyvumą, stabilumą ir pan. Šią reguliavimo funkciją kiekvienoje grupėje atlieka jos lyderiai.

3.3 . Paauglių psichologinių ir fiziologinių ypatumų svarba kultūrinei brandai

Kiekvienas amžiaus tarpsnis turi tik jam būdingų bruožų, kurie ilginiui kinta, suteikdami elgesiui naują formą. „Kai vieni psichikos ypatumai pasidaro nebe tokie reikšmingi, atsiranda kiti, ir jiems tenka pagrindinis svoris asmenybės struktūroje“ (Gučas, 1990, p. 211).

Paauglystė yra neišvengiamai audringas ir konfliktiškas amžiaus tarpsnis, kurio metu svarbiausia ne nuslopinti paauglio maištą, bet padėti jam kuo kryptingiau siekti savarankiškumo ir visapusės nepriklausomybės nuo šeimos. Tai didžiausių vidinių bei išorinių prieštaravimų ne tik patiems paaugliams sukiantis laikotarpis, bet ir sudėtingas periodas aplinkiniams – tėvams, mokytojams, kitiems asmenims. Šio amžiaus tarpsnio paauglių mokymas iš pedagogo reikalauja papildomų žinių apie mokinių fiziologiją. Pedagoginio proceso sėkmę neabejotinai lemia ir geras ugdytinių psichologijos išmanymas. Tėvai ir mokytojai turi išmanyti apie galimas paauglio dvasines krizes. Jos dažniausiai prasideda dėl:

1. Tėvų tarpusavio nesutarimų;
2. Svarbaus žmogaus netekimo;

3. Netinkamo artimųjų ar kitų žmonių elgesio su jais ar prievartos;
4. Paties vaiko išgyvenimų, galinčių sukelti mintį apie savižudybę.

Bendras tėvų ir mokytojų tikslas – taip elgtis ir gyventi su vaiku, kad šis, pats veikdamas, tyrinėdamas, atrasdamas ir priimdamas sprendimus, išgyvendamas sėkmę ir atsakomybę, atrastų didžiausias žmogaus vertybes ir taptų pasaulio piliečiu. “ Pasirengti suaugusio žmogaus gyvenimui – tai pasiekti emocinę ir ekonominę nepriklausomybę, įgyti socialinius įgūdžius, reikalingus pilietiniam kompetentingumui palaikyti, profesijai pasirinkti ir pasirengti darbinei veiklai bei vedyboms ir šeimyniniam gyvenimui“ (Žukauskienė, 1996, p. 309).

Paauglystės amžiaus ribos yra labai sąlygiškos, dažniausiai tarp 12 ir 18 metų. Žinomiausių psichologų koncepcijose nurodoma skirtinga šio tarpsnio pradžia ir pabaiga. Z.Froidas mano paauglystę prasidedant 11 gyvenimo metais (Žukauskienė, 1998, p. 297), anot E.Eriksono, ji apima 13 – 19 metus (Koh, 1989, p. 38-39), A.Gučas mano ją esant tarp 12 ir 18 metų (Gučas, 1990, p. 211), Z.Rinkevičius teigia, kad paauglystės laikotarpis apima 12-16 gyvenimo metus (Rinkevičius, 1998, p. 50 – 53). „Paauglystės pabaigos tiksliai nurodyti neįmanoma; kai kuriose šalyse paauglystė baigiasi tada, kai individas visiškai subręsta lytiškai, kitose – kai subręstama psichiškai, prisiimama atsakomybė. Paauglystės pabaiga tiksliai nenustatoma, mat ji baigiasi tada, kai individas visiškai subręsta fiziškai, psichiškai ir socialiai, sugeba priimti atsakomybę. Psichologiniu požiūriu paauglystė baigiasi tada, kai individas suranda savo tapatumą, susikuria savo vertybių sistemą, sugeba užmegzti ir palaikyti tarpusavio draugystės ir meilės santykius, numato ateities perspektyvą“ (Žukauskienė, 1998, p. 295).

Asmenybės formavimąsi tyrinėjo ir tyrinėja daugelis pasaulio psichologų: Z.Froidas, A. Adleris, K. Rodžersas, J. Piaget, E. Eriksonas, A.Gučas ir kt.

Tyrimai rodo, kad dabartinių paauglių kūnai bręsta greičiau negu ankstesniais metais – tai vadinama akceleracija. Akceleracija susijusi ne vien su fizine branda. Paauglystė – tai amžiaus tarpsnis, kai fiziškai bręstama itin greitai. Dauguma vystymosi psichologų pažymi, kad fizinė akceleracija sukelia įvairių psichologinių rūpesčių. Ne visos paauglio kūno dalys auga vienodai greitai, ir kartais jo išvaizda tampa neproporcinga. Kai kurie paaugliai tai suvokia, todėl droviasi, stengiasi trūkumus slėpti, kartais nenatūraliai, įmantriai pozuoja, dėmesį nuo savo išvaizdos bando atitraukti apsimestiniu šiurkštumu. Augimas, kūno pasikeitimai turi įtakos socialiniam ir emociniam paauglių prisitaikymui, besiformuojančiam savo įvaizdžiui, savęs vertinimui. „Daugiausia sunkumų kyla tuomet, kai aplinkiniai, ypač tėvai, pervertina fiziškai anksti subrendusio paauglio gebėjimus, ir

fizinis vystymasis atitrūksta nuo psichinės raidos. Sparčiai augantis ir lytiškai bręstantis kūnas įgyja visiškai naujų bruožų, jame tarsi vyksta revoliucija. Šiuo metu paaugliui labai svarbu įtvirtinti savo socialinį vaidmenį. Jam rūpi žinoti, kuo jį laiko kiti“ (Furst, 1999, p. 203).

Lytiškai bręstant, kūnas kinta fiziškai, įgauna suaugusiojo formas, o kognityvinė raida leidžia jaunam žmogui mąstyti logiškai ir įsivaizduoti savo ateitį, ją planuoti. Vyksta tolesnė psychosocialinė raida: paauglys ieško savo tapatumo. Psichologo E.Eriksono nuomone, kiekviena gyvenimo stadija turi savo „psychosocialinę“ užduotį. Paauglys šiuo amžiaus tarpsniu nori suvokti save, bando ieškoti savo pozicijos gyvenime. Jie paprastai svarsto apie tai, „kas aš esu?“, „kokios vertybės man svarbiausios?“ ir pan. Tai yra paauglių tapatybės paieška. Pasirengti suaugusio žmogaus gyvenimui - tai pasiekti emocinę ir ekonominę nepriklausomybę, įgyti socialinius įgūdžius, reikalingus profesijai pasirinkti ir pasirengti darbinei veiklai bei vedyboms ir šeiminiam gyvenimui. Paauglio raidos stadija nėra vienodai traktuojama. Paauglystę E. Eriksonas vertina kaip svarbiausią raidos etapą asmens tapatumui formuotis. „Tik paaugliui suteikiama tiek daug laiko tyrinėti, įsivaizduoti ir eksperimentuoti su savo tapatumu, Jis, norėdamas išspręsti kylančias problemas, turi nemažai laiko svarstyti, mąstyti“ (Žukauskienė, 1998, p. 316). Paaugliui reikia įgyti asmeninį tapatumą tuo metu, kai greitai keičiasi fizinė jo išvaizda, emocinė ir psichologinė būseną. Taigi paauglystėje vyksta tapatumo krizė. Tačiau ne visi paaugliai vienodai sėkmingai tuo laiku pasinaudoja. Kartais sprendimus jie priima pernelyg anksti ir pereina į suaugusiųjų visuomenę tam nepasiruošę. Paauglys, kuriam nesiseka sėkmingai išspręsti tapatumo krizės, būna visiškai sutrikęs, aiškiai nesupranta, kas jis yra, kuo norėtų būti ir koks yra kitų žmonių akimis. Beje, labai kūrybingiems žmonėms reikia gerokai ilgesnio laiko savo tapatumui rasti ir dažnai itin kūrybingi asmenys neturi paprasto, lengvai identifikuojamo vaidmens, kurį galėtų prisiimti visuomenėje. Kaip paaugliui pavyksta išspręsti tapatumo krizę, labai priklauso nuo visuomenės, šeimos ir bendraamžių, draugų įtakos.

K.Rodžersas taip pat akcentavo individualumo svarbą paauglystėje. Jis manė, „kad tapatumo jausmas leidžia mums pamatyti save tokius, kokie mes iš tikrųjų esame: kuo buvome, kas mes esame šiandien ir kuo būsimė rytoj. Taigi tapatumas gali būti pasiektas tik tada, kai surandamas savo likimas“ (Žukauskienė, 1996, p. 313). Paauglystė, paties Rodžerso teigimu, yra svarbus laikas tokiam atvirumui pasiekti. Vienas svarbiausių paauglio pasikeitimų yra perėjimas prie asmeninės, unikalios pažiūrų sistemos.

Nepaisant visų paauglystės laikotarpiu vykstančių psichologinių pokyčių, atnešančių sunkumus, tie pokyčiai gali būti ir naudingi. Ypač kalbant apie paauglio mąstymą ir kalbą. Bręstant

mąstymas tampa vis lankstesnis ir abstraktesnis. Pateikiamos paauglio mąstymo rūšys rodo, kaip išsiplėtė jo mąstymo galimybės (Vaičiulienė, 2004, p. 60) :

1. Abstraktus (apibendrinantis, izoliuojantis, idealizuojantis);
2. Hipotetinis (paremtas hipotezėmis);
3. Indukcinio (pereinantis nuo atskiro prie bendro) ir dedukcinio (pereinantis nuo bendra prie atskira) mąstymo tipų derinimas;
4. Egocentriškas (psichologinės tikrovės centras);
5. Reflektyvus (savo paties kritikas).

Toliau - kūrybinio mąstymo strategijos (Vaičiulienė, 2004, p. 64.):

1. Asociacijų kūrimas (siekis tuo pačiu stimulu sukelti vis kitas asociacijas);
2. „Smegenų šturmo“ strategija (siekis per trumpą laiką suteikti daiktui kuo daugiau reikšmių).

Paaugliui vystosi kalba, turtėja žodynas, vartojami sudėtingesni žodžiai, sakiniai, kalba tampa spalvingesnė, turtingesnė, išraiškingesnė. Jis gali parengti žodinį pranešimą, aiškiai reikšti ir argumentuoti mintis. Tampa svarbi mąstymo ir kalbos sąvoka. Gali mokytis analizuoti ir sąmoningai keisti savo mąstymo procesą. Gali remtis didesniu informacijos kiekiu. Sparčiau vyksta informacijos paieška – tiek atpažįstant, tiek atgaminant iš atminties. Taikomi efektyvesni būdai informacijai gauti. Mokytojui naudinga išmanyti informacijos apdorojimo teoriją, nes ji padeda lavinti mokinio intelektą. Paauglio gebėjimas spręsti problemas rodo itin aukštą informacijos apdorojimo lygį. Jis problemas sprendžia taikydamas tas pačias strategijas kaip ir jaunesni vaikai, tik jos labiau išplėtos ir sudėtingesnės.

Paauglio mąstymo strategijos skiriasi nuo jaunesniam vaikui būdingų strategijų, nes susidūręs su problema, paauglys vadovaujasi bendra teorija, apimančia visus galimus veiksmus, nuo kurių priklauso rezultatas. Paauglystėje įgyjama savybė suprasti ir abstrakčiai samprotauti apie įvairius gyvenimo reiškinius. Mąstymas šiuo laikotarpiu itin suaktyvėja. Taigi paauglio problemų sprendimo strategijos prasideda nuo galimybės ir nuo jos pereinama prie realybės. Gana svarbią vietą paauglių mąstyme užima socialinių problemų sprendimas. Tai dar vienas paaugliui būdingas mąstymo bruožas. J.Piaget pirmasis nustatė tai, ką dabar daugelis raidos psichologų pripažįsta skiriamuoju paauglio mąstymo bruožu: „daug dėmesio skiriama ne realybei, o galimybei“ (Žukauskienė, 1998, p. 297). Paauglystėje vis dėlto yra būdingas tam tikras egocentrizmas, t.y. paauglys tvirtina, jog, tik įgyvendinus jo milžinišką idealistinę pasaulio sistemą, pasaulis taps

geresne vieta gyventi. D.Elkindas apibūdino paauglių egocentrizmo tipą, kai „vietoje minties, kad visas fizinis pasaulis sukasi aplink jį, jis pradeda manyti, jog yra visų aplinkinių psichologinio pasaulio centre. Jis mano, kad jo unikalias mintis visi palaiko ir, antra vertus, tik jis vienas gali suprasti žmonių išgyvenimus. Tačiau jis negali atskirti, kas jo išgyvenimuose iš tiesų unikalų, naują visos žmonijos atžvilgiu, o kas nauja tik jam pačiam“ (Žukauskienė, 1998, p. 305).

Galima drąsiai teigti, kad didelę reikšmę pereinamuoju laikotarpiu iš vaikiško į suaugusių gyvenimą turi kultūriniai veiksniai ir auklėjimo sistema.

Pedagogams, nederėtų atmestina žiūrėti į fiziologinę mokinio būseną, juk kartu su psichologiniais pokyčiais paauglystės laikotarpiu, vyksta ir fiziniai pokyčiai – akivaizdūs ir suteikiantys paaugliams nemažai rūpesčių. Ir psichologiniai, ir fiziologiniai pokyčiai yra neatsiejami, nes fiziniai pokyčiai sąlygoja psichinius pokyčius. Paauglių lytinis brendimas ir fiziologinio vystymosi poslinkiai turi nemažą reikšmę naujų psichologinių savybių susidarymui. Hormonai veikia visą organizmą, jo funkcijas, medžiagų ir energijos apykaitą, audinių bei organų struktūrą. Visi šie pakitimai atsispindi paauglio psichikoje ir kuria įvairius išgyvenimus. Iškyla problema – prisitaikyti prie greitai fiziškai ir lytiškai bręstančio savo kūno. Paaugliams tai nelengva – jie perdėta susirūpinę savo išvaizda, todėl dažnai reiškia nepasitenkinimą.

Vienas svarbiausių paauglio socializacijos veiksnių yra bendraamžių grupė. Bendraamžiai labai paveikia paauglio socialinį gyvenimą, todėl kai kurie autoriai kalba apie paaugliams būdingą atskirą visuomenę, „kolektyvą“ (Žalys, 2000, p. 25).

Paauglys, nuolatos lygindamas save su bendraamžiais ir kitais visuomenės nariais, mokosi gyvenimo taisyklių. „Paauglio asmenybė vystosi tik per realius praktinius tarpusavio santykius su bendraamžiais“ (Barkauskaitė, 2000, p. 12). Tačiau paauglių nuostatos reiškiamos visada giliai – tą sąlygoja šiam amžiaus tarpsniui būdingas jausmų lavėjimas. „Kolektyvinė veikla formuoja ne visada visuomenėje pripažįstamas „teisingas“ nuostatas. Todėl paauglio muzikos vertinimas dažnai skiriasi nuo visuomenės muzikos vertinimo“ (Žalys, 2000, p. 21).

Asmenybės atsiskleidimas daug priklauso nuo žmogaus žinių apie save patį, jo prigimtį ir gyvenimo prasnę, sugebėjimo įsisąmoninti savo asmenišką patyrimą ir save dabarties momentu. Kultūrinė aplinka leidžia asmeniui daugiau atsiskleisti pamažu tobulėjant ir išmokstant vadovautis dvasinio gyvenimo dėsniais. „Materialinės, ekonominės, biologinės, socialinės, kultūrinės ir dvasinės vertybės sudaro spektrą, kuriame augantis žmogus gali atrasti savo specifinį vaidmenį ir uždavinį“ (Butkienė, Kepalaitė, 1996, p. 64).

Nepaisant to, kad fiziškai paauglys jau gali atrodyti subrendęs. Emociškai jie tebėra vaikai, kuriems reikia jausti, kad yra mylimi ir svarbūs savo tėvams ir mokytojams net ir tada, kai jų elgesys yra nepakenčiamas. Paauglys - kaip veidrodis: jis daugiau atspindi jam teikiamą meilę, negu pats ją skleidžia. Jeigu paaugliui rodoma meilė – jis ją gražina, jei pyktis – jis ir gražina pyktį. Paauglys nori jaustis saugus, bet nevaržomas. Paauglystė - savo nepriklausomybės ribų plėtimo amžius. Protestas prieš tėvų ir mokytojų kontrolę, griežtų taisyklių laužymas yra būdas įrodyti pasauliui, kad jie yra, nes kitaip to išreikšti dar nesugeba, bet protingos, argumentuotos taisyklės, užtikrinančios paauglių saugumą, parodo, kad jie rūpi. Per didelę kontrolę skatina protestą ar pasyvumą, visiška laisvė – palieka paauglį vienišą ir pažeidžiamą. Jausdamas suaugusiųjų pagarbą sau, paauglys išmoksta gerbti ir vertinti save bei aplinkinius.

Apibendrinant šį skyrių, galima pasakyti, jog mokytojas turi laiku išvelgti paauglių individualius skirtumus, į juos atsižvelgdamas kelti realius muzikinio ugdymo uždavinius. Šiuo laikotarpiu paaugliams itin rūpi žmogaus gyvenimo prasmė, vertybiniai požiūriai į pasaulį, žmogų, save; jie stengiasi suprasti moralines vertybes, psichologines savo ir kitų ypatybes. Formuojasi jų pasaulėjauta ir pasaulėžiūra. Gana dažnai jie jaučia tikrą meilės, kaip stipraus ir tyro jausmo poreikį. Tai labai reikšminga muzikiniam auklėjimui. „Todėl jiems itin aktualu gilintis į jausmų pasaulį, dvasinį gyvenimą, kurį skleidžia muzikos, ypač lyrinių žanrų klodai“ (Rinkevičius, 1998, p. 52).

3.4. Prioritetų ir nuostatų struktūra

„Jūs, vaikai, klausykite savo gimdytojų, nes šito reikalauja teisingumas“. „Gerbk savo tėvą ir motiną ir jūs, tėvai, neerzinkite savo vaikų, bet auklėkite juos drausmindami ir mokydami Viešpaties vardu“ (Ef. 6, 1 – 4). Šie Šv. Rašto žodžiai byloja, jog šeimyninis tėvų gyvenimas yra pagrindinė vaikų mokykla, kurios jiems niekas neatstos, kurios svarbiausius bruožus vargu ar galės pakeisti visa tolesnė dešimties ar daugiau metų pedagogika. Meilė, jeigu ji gyva šeimoje, vaikams bus kaip pastovios harmonijos jausmas, kaip pagalba ir atjautimas, kaip sugebėjimas aukotis. Kai tėvus pakeičia gatvė, tokio pat ar net žemesnio dvasinio lygio draugai, jauni žmonės nusivilia ir maištauja dėl to, kad nėra patyrę meilės savo šeimoje, kurioje buvo formuojami jų individualybės pagrindai.

„Rami žmogaus išmintis, dvasiniai kartų ryšiai ir jų grožis, apskritai žmogaus dvasingumo formavimas gal jau aktualesnė problema šiandien, negu nuo visuomeninių pasikeitimų ir jų įprasmino konteksto atplėšti, perdėm būtiniai žmogaus išgyvenimai“ (Grigas, 1987, p. 3). Todėl

netinka kartoti vien tai ką mes matome, kartoti tik tai kas visuotinai priimtina mūsų visuomenei (kad ir kokia ji būtų). Tai taps ne kūryba o vartojimu. Net „įvairios meno atmainos, kartu ir literatūra, negali, nepajėgia taip efektyviai formuoti žmogaus savimonę, kaip kad religija, šimtmečiais ir tūkstantmečiais šlifavusi savo poveikio priemonės ir turinį“ (Grigas, 1987, p. 3).

Šeimos svarbą nuostatų, o kartu ir asmenybės formavimui pripažysta Aristotelis teigdamas, kad „... ir pirmieji moralės principai yra mūsų sąžinės veiksmo tvarka“ (Aristotelis, 1990, p. 65). O štai šv. Augustinas prioritetų hierarchinę struktūrą siūlo ugdyti akcentuojant nuolankumą. Nes „nuolankume <...> glūdi tai, kas stebėtinai išaukština žmogaus širdį, o puikybės – tai, kas širdį sumenkina“ (Baranova, 2002, p. 128).

Tomas Akvinietis interpretuodamas nuolankumo dorybę pateikia kitokią perspektyvą nei Augustinas. Jis grįžta prie Aristotelio etikos, pagal kurią galia laikoma vertybe.

Tobulybė, mano Akvinietis, vertintina savaime, kad ir kaip ji pasireikštų. Tomo Akviniečio idealas – visavertis žmogus. Žmogaus dorybės turi pelnyti jam laimę. Filosofas gerbia tuos, kurie pasitiki savo jėgomis, nes pasitikėjimas būtinas ir imantis didžiųjų sumanymų, ir sėkmingai juos įgyvendinant.

Dvasios didingumas – tai reta dorybė. Ji reikalauja sunkiai pasiekiamo dalyko: paties didingumo saiko. Jei to nėra, jei neįjaučiamas saikas ir nesuvokiamos savo galių ribos, griebiamasi neįgyvendinamų uždavinių. Tuomet tai ne dorybė, o savimeilė. Tačiau niekur kitur taip nepraverčia nuolankumas, sako Tomas Akvinietis, kaip pasiekus šlovės ir didybės viršūnės.

Visos krikščioniškosios etikos dorybės grindžiamos kantrybe, o ydos – nekantrumu. Šventasis raštas skatina mylėti savo priešus ir įveikti juo kantrumu, teigdamas „aš jums sakau: nesipriešink piktam žmogui, bet jei kas tave užgautų per dešinę skruostą, atsuk jam kitą“ (Mt 5, 38 – 42). Pakelti sunkumus, vadinasi, neleisti jų keliamam liūdesiui savęs sugniuždyti. Priešiškoje aplinkoje svarbu išlaikyti dvasios stiprybę, neleisti liūdesiui išsklaidyti energiją, būtiną sunkiai būklei įveikti.

Pagal krikščioniškąją etiką, pagrindinė žmonių tarpusavio santykius reguliuojanti siekiamybė yra meilė. Krikščioniškoji meilė – tai broliška meilė vargšams, paliegėliams, akliems ir luošiams. Mokslas ir pažinimas labai svarbu, bet nei viena nei kita, Šv. Augustino manymu, neskatina mūsų tobulėti. Tai gali tik, meilė. Be meilės pažinimas yra nieko nevertas. Meilė – gėrio ir blogio pažinimas.

Apibendrinant šį poskyrį, galima tvirtinti, jog kiekvienas žmogus su savo paslaptimi ir likimu yra pašauktas augti. „Būti savimi – su savo talentais, kompetencijomis, gebėjimu bendradarbiauti ir būti bendrystėje. Tokia yra laimės sąlyga“ (Viener, 2006, p. 147).

4. TYRIMO PLANAVIMAS, INSTRUMENTAS IR EIGA

4.1. Tyrimo modelis ir instrumentas

Siekiant išsiaiškinti mokinių požiūrį į religinę muziką, mokinių ryšį su ja ne tik mokykloje, bet ir popamokinėje veikloje, bei kaip muzika veikia jų pasaulėjautą, buvo atliktas konstatuojamasis tyrimas. Moksleiviams buvo pateiktas klausimynas, kurį sudarė 20 punktų. Šio klausimyno pavyzdys pateiktas 1 priede.

Klausimyną sudaro 3 dalys:

1. instrukcija, kurioje trumpai aprašytas tyrimo tikslas, pabrėžtas apklausos anonimiškumas; demografinių kintamųjų blokas.
2. blokas, skirtas religinės muzikos įtakos paauglių pasaulėžiūrai teiginiams;
3. teiginiai skirti moksleivių teiginių apie muzikinę kultūrą analizei.

Pirmasis klausimų blokas skirtas surinkti informaciją apie respondentų amžių, lytį, bei dalyvavimą popamokinėje muzikinėje veikloje. Jame pateikti 6 klausimai.

Septintuoju klausimu buvo aiškinamasi ar teisingas teiginys, sakantis, kad muzikavimas šeimoje turi įtakos paauglių muzikinės kultūros formavimuisi.

Aštuntas klausimas buvo skirtas išsiaiškinti ar muzikuoja bei lanko popamokinę veiklą tik gerai besimokantys vaikai, ar mokymosi pažangumas bendrojo lavinimo mokykloje turi įtakos respondentų muzikavimui.

Devintuoju klausimu buvo aiškinamasi ar jaunimui patinka bažnytinė muzika, giesmės.

Išsiaiškinti respondentų raštingumą bažnytinių apeigų srityje buvo skirtas dešimtas klausimas. Užduodant jį remtasi teiginiu, kad tik raštinga asmenybė gali įvertinti savo veiksmus kritiškai ir remtis savo paties padarytomis išvadomis.

Giesmė – neatsiejama nuo liturgijos, krikščioniškų renginių, todėl vienuoliktas klausimas skirtas išsiaiškinti apie respondentų artimiausios aplinkos narių giedojimą bažnyčios chore.

Dvyliktas klausimyno klausimas buvo skirtas išsiaiškinti koks pačių respondentų požiūris į giedojimą.

Žmogui svarbu gyvenime įgyti tapatybę, priklausyti grupei, kuri vadovaujasi jam brangiomis vertybėmis ir suteikia tam tikro saugumo, todėl tryliktu klausimu klausta ar mokykla turėtų būti ta vieta, kuri padėtų atskleisti jų pašaukimą nesvarbu koks bebūtų.

Šeimos kultūrinis gyvenimas, tėvų ir vaikų tarpusavio santykiai lemia deramą vaiko psichologinę, kultūrinę raidą, todėl keturioliktas klausimas skirtas šeimos, kaip vertybės pozicijai išreikšti.

Penkioliktas klausimas tai – bandymas išsiaiškinti muzikos, kaip reiškinio statusą moksleivių kasdienėje veikloje. Todėl respondentų buvo prašoma įvertinant ją santykyje su kita, su muzika tiesiogiai nesusijusia veikla, apibūdinti ją kaip tik dėmesio objektą arba kaip foną kitai veiklai.

Šešioliktu klausimu buvo tirta gebėjimo klausytis muzikos ir klasėje kylančio šurmulio priklausomybė, klasės šurmulio įtaka moksleivių gebėjimui susikaupti muzikos klausymui.

Septynioliktas klausimas skirtas informacijai apie respondentų požiūrį į atlikėją scenoje. Juo buvo klausta „Ar vizualus atlikėjo poveikis stiprina jų meninę įtaigą ir padeda geriau pažinti, bei išgyventi muzikinį kūrinį?“.

Aštuonioliktu klausimu norėta sužinoti – „Ar respondentai nemano, jog muzikos rašto mokytis yra beprasmiška?“. Juk šis procesas yra labai sudėtingas ir jaunimo tarpe vyrauja nuomonė, jog ateityje muzikinio rašto neprireiks.

Devynioliktu klausimu buvo siekiama išsiaiškinti respondentų požiūrį į muzikos įrašus: „Ar nekokybiški muzikos įrašai trukdo įsijausti į muziką?“. Juk mokykla turėtų ugdyti jauno žmogaus poreikį didžiosioms vertybėms, geresnį meninį skonį, gebėjimą rinktis, kritiškai vertinti bei ugdyti kūrybingą, aktyvią ir emocingą, savo kūrybines galias gebančią tenkinti asmenybę.

Klasika – tai pamatai, pagrindas bet kuriai veiklai, tiek meninei, tiek kūrybinei – bet koks statinys turi stovėti ant pamatų. Todėl dvidešimtu klausimu pasidomėta – „Ar respondentai domisi klasikine muzika?“.

Tyrimas atliktas Šiaulių miesto mokyklose: Didždvario gimnazijoje, Simono Daukanto vidurinėje mokykloje, Juliaus Janonio gimnazijoje, Sandoros pagrindinėje mokykloje. Tyrimo metu buvo apklausta 20 moksleivių iš Didždvario gimnazijos, 24 moksleiviai iš Simono Daukanto vidurinės mokyklos, 22 moksleiviai iš Juliaus Janonio gimnazijos, 17 moksleivių iš Sandoros pagrindinės mokyklos. Iš viso tyrime dalyvavo 83 klasės moksleiviai, besimokinantys VI– XI klasėse.

4.2. Tyrimo rezultatai ir jų analizė

Tyrimo duomenys buvo apdoroti kompiuterine programa *SPSS (Statistical Package for the Social Sciences)*. Buvo skaičiuotas respondentų atsakymų procentiniai dydžiai, ir buvo naudotas Statistinės paklaidos tikimybės rodiklis *p*. (statistinės paklaidos tikimybės *p* kritinė riba rodo, koks yra leistinas statistinių sprendimų paklaidos dydis. Visi statistiniai sprendiniai, netenkinantys sąlygos $p \leq 0,05$, šioje tyrimo ataskaitoje traktuoti kaip nepagrįsti)¹.

Tyrimo dalyvavo 54 merginos ir 29 vaikinai (viso: 83).

Respondentų pasiskirstymas pagal amžių pateiktas 1 lentelėje.

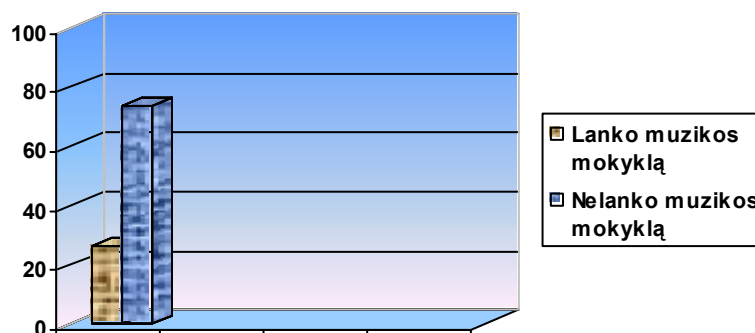
1 lentelė

Respondentų pasiskirstymas pagal amžių

Respondentų amžius	Respondentų skaičius
12 metų	14
13 metų	17
16 metų	11
17 metų	41

Kaip matyti iš lentelės didžiąją apklaustųjų dalį sudaro 17 metų jaunuoliai.

Respondentų užimtumas muzikos mokyklos veikloje pateikiamas 4.2.1 paveiksle.

4.2.1 pav. Respondentų mokymasis muzikos mokykloje (N=83)

614343

¹ Žalys V. Paauglių muzikinės kultūros ugdyimas džiazu priemonėmis // Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, edukologija. Šiauliai. P. 54.

Pateikti duomenys rodo, kad daugelis tyrime dalyvavusių (73,5 %) nelanko muzikos mokyklos. Todėl galima teigti, kad veikla bažnytiniame chore įgyja ypač svarbią reikšmę formuojant moksleivių muzikinę kultūrą.

Svarbu paminėti tai, jog muzikavimas jaunimo gyvenime užima ypatingą vietą: tai tampa laisvalaikio praleidimo forma. Populiariausi muzikos instrumentai tarp apklaustųjų pateikiami 2 lentelėje.

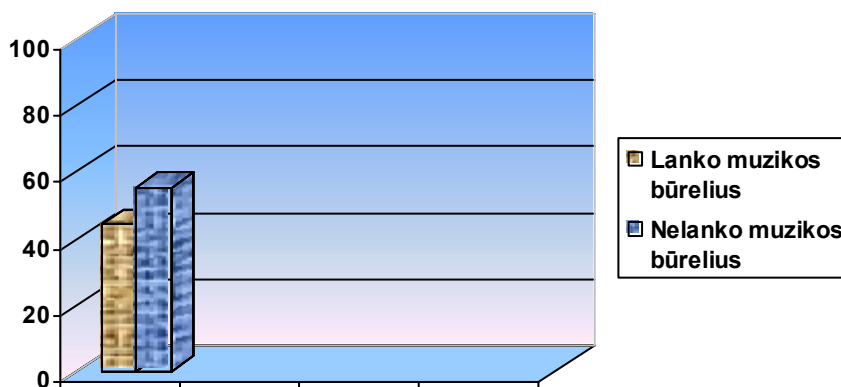
2 lentelė

Muzikos instrumentų prioritetai tarp apklaustųjų

Muzikos Instrumentai	Respondentų skaičius
Pianinas	25
Smuikas	6
Dūdelė	9
Gitara	6
Akordeonas	2
Violončelė	1
Skudučiai	1
Klarnetas	1
Viso:	51

Nors lankančių muzikos mokyklą yra tik 26,5 proc. apklaustųjų, groti kokiu nors muzikos instrumentu moka 41 proc. (34 iš 49) moksleivių. 2 lentelėje pateikti duomenys rodo, kad dalis respondentų moka groti keliais instrumentais, nes nurodytas 51 gebėjimo groti atvejis.

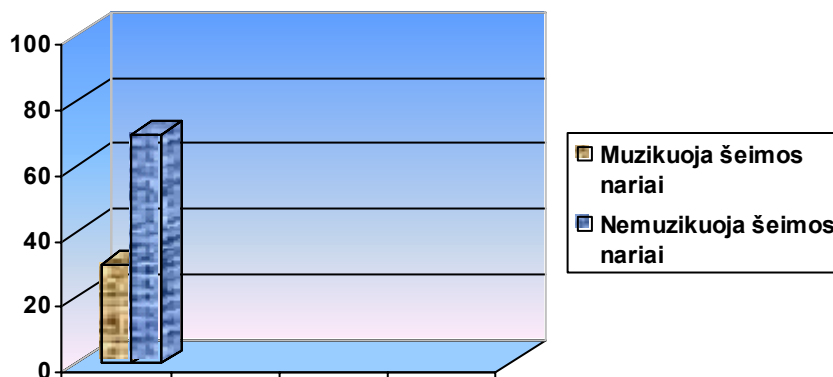
Muzikos būrelį iš 83 respondentų lanko 37 apklaustieji. Tai yra dvigubai daugiau nei lankančių muzikos mokyklą (žr. 4.2.2 paveikslą).

4.2.2 pav. Respondentų muzikos būrelių lankomumas (N=83)

Toks būrelių pasirinkimas liudija, jog neformali aplinka jiems yra artimesnė, jie nesijaučia įspausti į tam tikrus rėmus ir renkasi tai, kas jiems maloniau.

Į klausimą „Ar muzikuoja kiti tavo šeimos nariai?“ iš 83 apklaustųjų 69,9 procentai respondentų atsakė, kad šeimoje nemuzikuojama (žr. 4.2.3 paveikslą).

4.2.3 pav. Informacija apie muzikavimą respondentų šeimose (N=83)

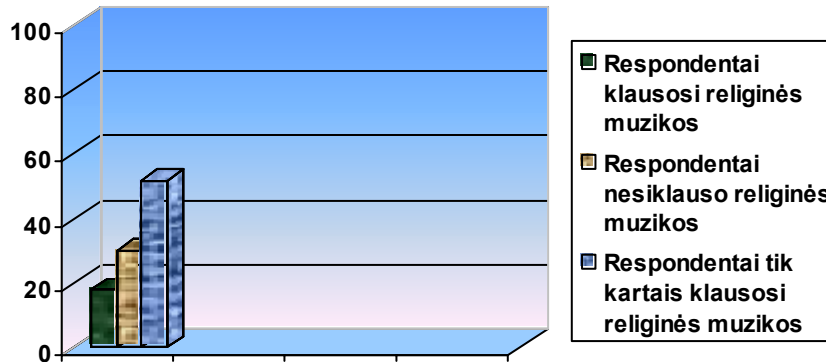
Tyrimu buvo užfiksuota koreliacija tarp muzikavimo šeimoje ir muzikos mokyklos lankomumo ($p=,040$). Todėl galima daryti išvadą, kad muzikavimas šeimoje skatina norą mokytis muzikos.

Sudarant klausimyną, buvo daroma prielaida, kad muzikuoja ar lanko popamokinę veiklą tik gerai besimokantys mokiniai. Tyrimo rezultatai parodė, kad iš 83 apklaustųjų 9,6 procentai mokosi puikiai, 73,5 procentai mokosi gerai, o 16,9 procentui respondentų mokytis sekasi sunkokai. Išanalizavus demografinių kintamųjų įtaką respondentų atsakymams išaiškėjo faktas, kad mokymosi

pažangumas bendrojo lavinimo mokykloje turėjo įtakos respondentų muzikavimui ar muzikinei popamokinei veiklai. Respondentai, kurie mokosi bendrojo lavinimo mokykloje puikiai arba gerai iš tiesų muzikuoja ir lanko muzikos būrelius dažniau nei tie kurie mokosi patenkinamai ar blogai. Požymio reikšmingumo lygmuo $p=,022$.

Antroje klausimyno dalyje tiriamieji atsakė į klausimus, kurie darbo autorei padėjo suprasti - kokia religinės muzikos įtaka jaunimo pasaulėžiūros formavimui.

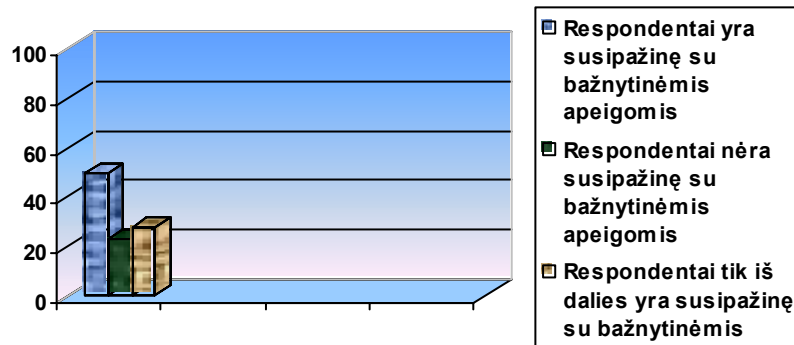
Tiriant religinės muzikos įtaką jaunimo pasaulėžiūros formavimuisi, svarbu buvo išsiaiškinti „Ar jaunimui patinka bažnytinė muzika, giesmės?“. Teigiamai į šį klausimą iš 83 respondentų atsakė 18,1 procentai, 51,8 procentai apklaustųjų atsakė, kad tik kartais klausosi religinės muzikos, giesmių (žr. 4.2.4 paveikslą). Suprantant, kad religinė muzika ir religinės apeigos nėra tarp ypač industrializuotos mūsų visuomenė ir informacijos priemonių prioritetų, teigiamas 18,1 procento respondentų požiūris į šį muzikos žanrą gali būti traktuojamas kaip palankus religinei muzikai. Tai tik patvirtina, kad bažnyčia ir religinė muzika formuoja jaunimo vertybes krikščioniškais pagrindais. Taip pat tyrimu buvo užfiksuotas ryšys ($p=,049$) tarp šio klausimo ir šeimos apibūdinimo kaip aukščiausios vertybės. Todėl galima teigti, kad šeima daro įtaką nuostatos į muziką formavimui.

4.2.4 pav. Respondentų požiūris į bažnytinę muziką (N=83)

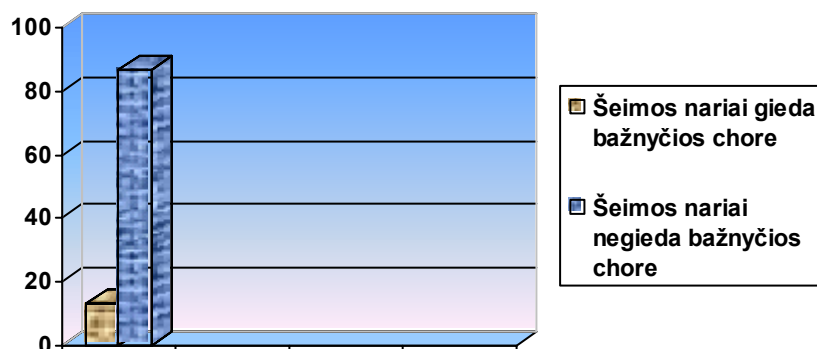
Paminėtina, jog pastaruoju metu gausėjant koncertų, dažnai jie imami rengti bažnyčiose. Tai nulemia įvairios priežastys: aplinkos sąlygos, sunkumai ieškant tinkamos koncertams vietos trūkumas, tai, kad bažnyčia dažniausiai atitinka koncertinei aplinkai keliamus akustinius reikalavimus, estetinio pobūdžio motyvai siekiant, kad koncertas vyktų gražioje aplinkoje, tinkamumo argumentai grąžinant atliekams kūriniam tą aplinką, kurioje jie gimė.

Klausimas „Ar esi susipažinęs su bažnytinėmis apeigomis?“ buvo skirtas moksleivių religinės veiklos raštingumui. Į jį net 49,4 procentai respondentų atsakė teigiamai (žr. 4.2.5 paveikslą.). Džiugu, kad didesnė respondentų dalis domisi bažnytinėmis apeigomis, sekmadieniais renkasi į bažnyčią, tai neabejotinai formuoja jų pasaulėžiūrą, gebėjimą kritiškai vertinti kito nuomonę.

4.2.5 pav. Respondentų požiūris į bažnytines apeigas (N=83)

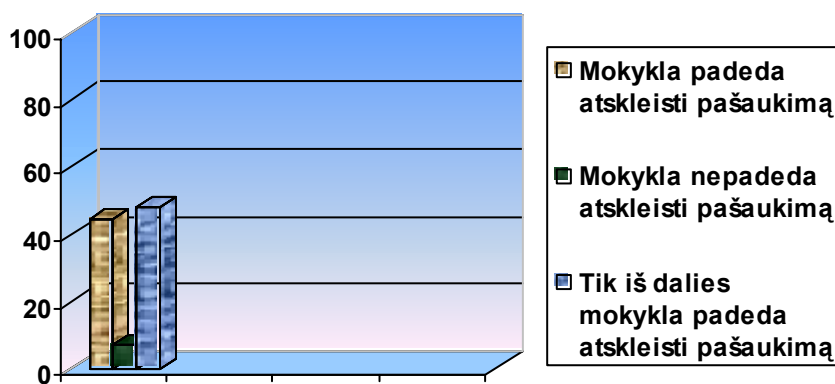
Į klausimą „Ar kas nors iš šeimos narių gieda bažnyčios chore?“ iš 83 respondentų 86,7 procentai atsakė neigiamai, 13,3 procentai atsakė į šį klausimą teigiamai (žr. 4.2.6 paveikslą). Tenka apgailestauti, kad ši meninės veiklos forma nėra tokia populiari mūsų visuomenėje, tačiau asmeninė darbo autorės patirtis rodo, kad situacija pamažu keičiasi. Taip pat tyrimu buvo nustatyta koreliacija ($p=,015$) tarp dalyvavimo bažnyčios chore ir kritiško požiūrio į nekokybiškus muzikos įrašus. Vadinasi, giedojimas bažnyčios chore ugdo gebėjimą atskirti tikrąsias vertybes nuo falšo.

4.2.6 Respondentų šeimos narių požiūris į giedojimą bažnyčios chore (N=83)

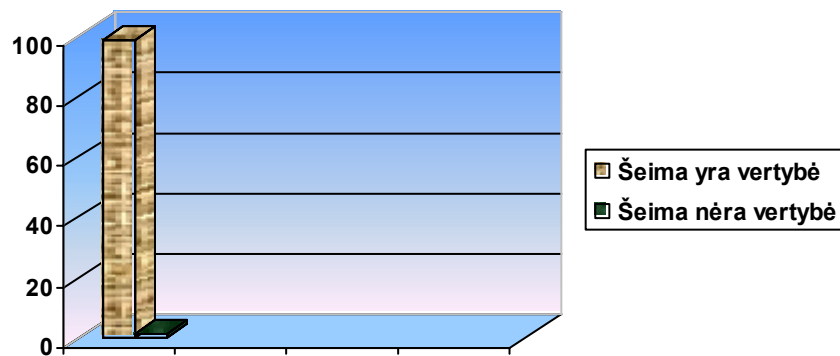
Darbe buvo aiškintasi „Koks jaunimo požiūris į giedojimą?“. Klausimyne buvo pateikti teiginiai apie giedojimo sukeltą emocijas. 32,5 procentai respondentų patvirtino teiginį, kad giesmė juos suartina su Dievu ir, kad giedojimas teikia džiaugsmo. Atsakymuose išryškėjo asmeninė giedojimo reikšmė (džiaugsmas) ir religinės nuostatos (santykiai su Dievu) vyravimas.

Siekiant išsiaiškinti mokyklos kaip visumos auklėjamąją reikšmę, buvo pateiktas klausimas „Ar sutinki, kad mokykla turėtų būti ta vieta, kuri padėtų atskleisti tavo pašaukimą?“. Tik 48,2 procentai tyrimųjų atsakė, kad tik iš dalies mokykla padeda jiems mokytis branginti gyvenimą, atskleisti pašaukimą. Likę tiriamieji atsakydami į šį klausimą arba abejojo, arba atsakė neigiamai (žr. 4.2.7 paveikslą). Tai liudija, kad mokytojai stengiasi padėti jaunuoliams susidoroti su tam tikrais gyvenimo iššūkiais arba pasirengti juos priimti, skatinanti nesiblaškyti, rinktis ir, svarbiausia, - atradinėti. Atrasti savo asmenines prasmes, kitų žmonių prasmes, pajauti save ir kitus žmones.

4.2.7 pav. Respondentų požiūris į mokyklą (N=83)

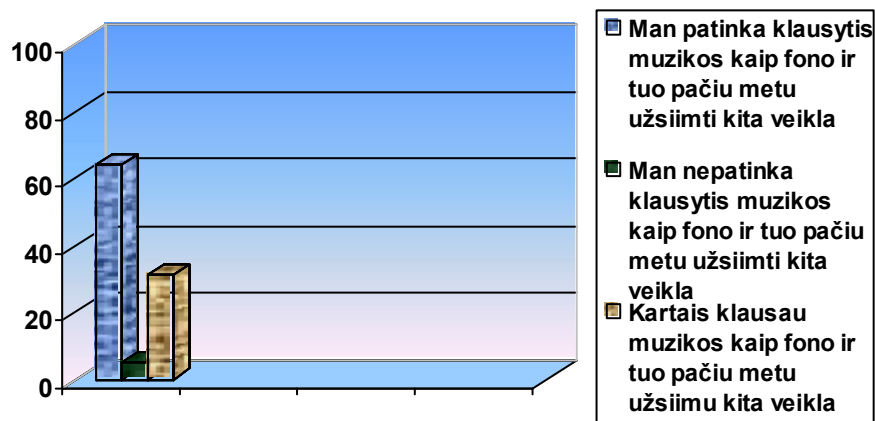
Į klausimą „Ar šeima jiems yra vertybė?“ net 98,8 procentai apklaustųjų atsakė, kad šeima svarbi jų muzikinio dvasinio ugdymo grandis (žr. 4.2.8 paveikslą). Todėl galima teigti, kad šeimos kultūrinės tradicijos padeda geriau susivokti kultūrinėje aplinkoje, ugdo norą estetinei, meninei raiškai.

4.2.8 pav. Respondentų požiūris į šeimą kaip vertybę (N=83)

Trečioje klausimyno dalyje buvo pateikti teiginiai nušviečiantys jaunimo muzikinę kultūrą. Respondentams buvo pateikti 6 teiginiai, kurie padėjo tiksliau įvertinti jų muzikinės kultūros lygį bei suprasti koks jų požiūris į muzikinę veiklą ne tik mokykloje, bet ir už jos ribų.

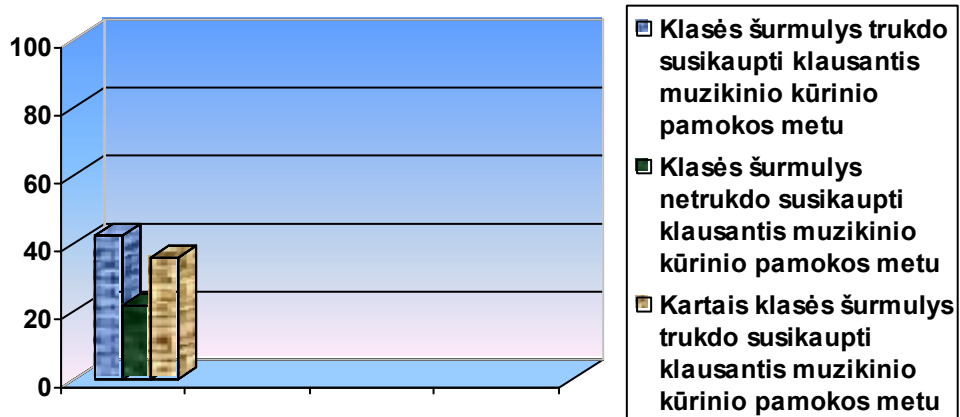
Į teiginį „Man patinka muzikos klausytis kaip fono ir tuo pačiu metu užsiimti kita veikla” net 63,9 procentų respondentų atsakė teigiamai (žr. 4.2.9 paveikslą). Deja, tyrimas rodo, kad respondentams muzika yra ne vertybė, o vartojimo prekė, kuri padeda dirbti kasdienes darbus.

4.2.9 pav. Respondentų požiūris į muziką kaip foną kitai veiklai (N=83)

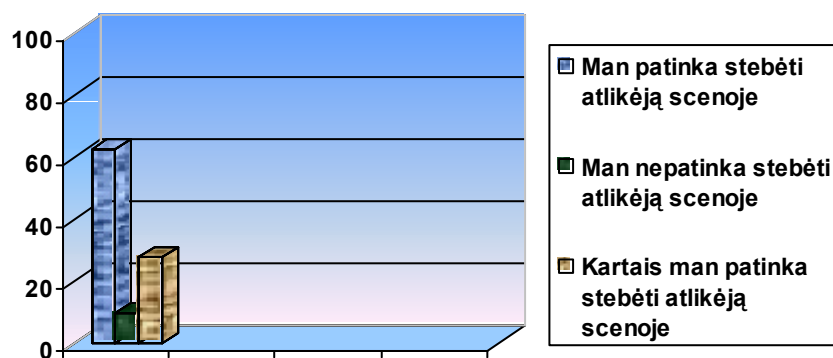
Diagnostinio tyrimo bloko „Klasės šurmulyt man trukdo susikaupti klausantis muzikinio kūrinio pamokos metu“ vertinimo dažniai parodė, kad respondentams svarbus susikaupimas klausantis muzikos: 42,2 procentai respondentų atsakė teigiamai (žr. 4.2.10 paveikslą). Vadinasi, muzikos prasmės suvokimas yra susietas su klausytojo valingu dėmesiu, kuris remiasi jo muzikinės

veiklos patirtimi. Todėl bet kokia muzikinė veikla (ir dalyvavimas bažnytiniame chore) yra labai svarbus.

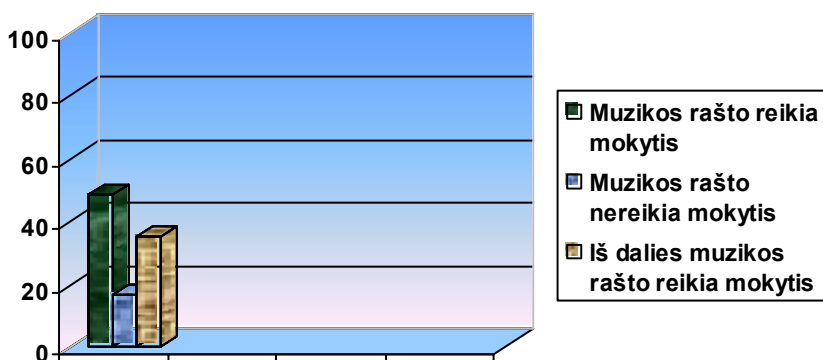
4.2.10 pav. Respondentų požiūris į klasės šurmulį kaip trukdantį muzikos klausymuisi faktorių (N=83)

Į teiginį „Man patinka stebėti atlikėją scenoje“ iš 83 respondentų 62,7 procentai atsakė teigiamai. Tai reikštų, kad daugiau kaip pusei respondentų svarbi yra muzikos suvokimo patirtis (žr. 4.2.11 paveikslą). Svarbu suvokti, kad vizuali atlikėjo veikla didina muzikos meninę įtaigą suvokėjui ir tada pastarasis išgyvena muziką kartu su atlikėju, kūrėju, jis tampa savotišku bendraautoriumi.

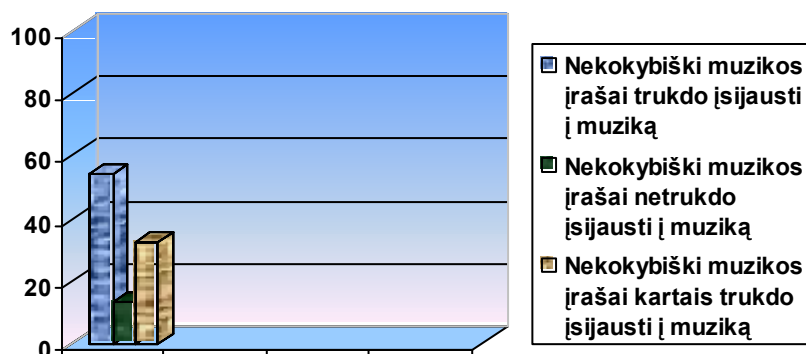
4.2.11 pav. Respondentų požiūris į atlikėją scenoje (N=83)

Džiugu, kad 48,2 procentai mokinių nesutinka su teiginiu, jog „Mokytis muzikos rašto yra beprasmiška – vis tiek ateityje man jų neprireiks“. Tai rodo gana aukštą sąmoningumo lygį (žr. 4.2.12 paveikslą). Atsižvelgdami į tai, mokytojai turi siekti kuo efektyviau išnaudoti muzikinių užsiėmimų laiką, jį skirdami muzikinių gebėjimų ugdymui bei žinių apie muziką teikimui. Tiek mokiniams, tiek ir mokytojams pravartu suprasti, kad atrasti visas muzikos meno paslaptis retai kam pavyksta. Kur kas svarbesnis pats pažinimo kelias.

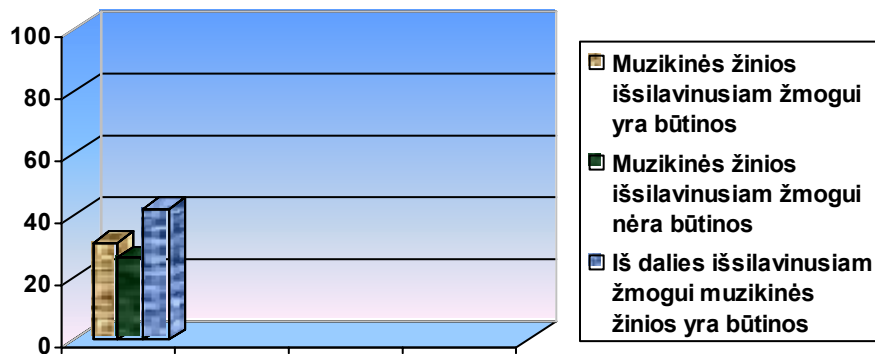
4.2.12 pav. Respondentų požiūris į muzikos raštą (N=83)

54,2 procentus mokinius „Erzina nekokybiškas muzikos įrašas, nes trukdo įsijausti į muziką“. Tačiau tyrime dalyvavo ir tokie respondentai kurie nekreipia dėmesio į nekokybišką įrašą. Džiugu, kad jų nėra labai daug -13,3 procentų (žr. 4.2.13 paveikslą). Didesnė dalis moksleivių turi savitą muzikinį skonį ir klauso kokybiškų įrašų. Šiandien technikos galimybės kaip niekada anksčiau leidžia žmogui rinktis. Taip pat buvo užfiksuota koreliacija tarp poreikio kokybiškam muzikos įrašui ir teigiamo požiūrio į šeimą ($p=,031$). Akivaizdu, jog šeima formuoja žmogaus charakterį. Svarbu, kad ir mokykloje mokytojai mokytų vaikus žvelgti į muzikinę veiklą ne vartotojo, bet ir kuriančiojo akimis.

4.2.13 pav. Respondentų požiūris į nekokybiškus muzikos įrašus (N=83)

Į teiginį „Aš domiuosi klasikine muzika, nes manau, kad išprususiam žmogui muzikinės žinios yra būtinos“. Iš dalies šiam teiginiui pritarė 49,2 procentai respondentų. Išsamesni atsakymai į šį klausimą pateikti 4.2.14 paveiksle. Tyrimo rezultatai šiuo atveju skatina siekti, kad per muzikos pamokas respondentai ne tik klausytųsi ar atliktų muzikos kūrinius, bet sužinotų, koku tikslu buvo sukurtas, kam dedikuotas, kaip vertintas vienas ar kitas muzikos kūrinys, kas buvo pirmieji atlikėjai, kur įvyko kūrinių premjeros. Juk klasikinę muziką galima suvokti ne vien kaip geriausių kūrinių rinkinį, kuris praėjo laiko išbandymus, bet ir kaip kūrybos istoriją, kurią galime toliau plėtoti, kurti, konstatuoti ir tyrinėti.

4.2.14 pav. Respondentų požiūris į klasikinę muziką (N=83)

IŠVADOS

Mokslinės, psichologinės, metodinės literatūros ir atliktų tyrimų duomenų analizė leidžia formuluoti šias išvadas:

1. Literatūros šaltinių analizė parodė, kad muzika, kaip viena iš pagrindinių meno rūšių, jai būdingu emociniu poveikiu daro įtaką muzikinei kultūrai, asmenybės formavimui ir asmens socializacijai. Meninis ugdymas – žmogaus dvasinės kultūros pamatas. Jo pagrindai dedami ankstyvoje vaikystėje, kai formuojami pasaulėžiūros pamatai. Muzikinė meninė kultūra ugdo gebėjimus, meninį intelektą, tobulina žmogaus estetines ir etines vertybes (tiesą, grožį, gerį, meilę). Muzika (ypač religinė) savaip subrandina jausmus, kurie paaugliui būtini emociniam gyvenimui. Jie gyvena tarsi atskirame pasaulyje, tačiau paaugliams svarbus kitų įvertinimas, ypač draugų, bendraamžių, bendraminčių.
2. Remiantis mokslinės literatūros analize galima teigti, kad teigiami santykiai siejantys žmones grupėse, sudaro geros psichologinės atmosferos (klimato) prielaidas. Tačiau, norint tobulinti tarpasmeninius santykius, būtina pažinti jų ypatybes ir atsiradimo priežastis. Grupėje vyksta asmenybės socializacija. Grupėje formuojasi žmogaus pasaulėžiūra, charakterio ypatybės.
3. Tyrimo metu paaiškėjo, jog šeimos gyvenimo vertybės turi ypač didelės įtakos paauglių muzikinės kultūros formavimuisi. Paauglių domėjimasis religine muzika: giedojimas, giesmių mokėjimas ne tik padeda jaunimui pajusti dvasines vertybes, bet ir skatina aktyviai dalyvauti religinėje aplinkoje.
4. Tyrimas patvirtino hipotezę, jog giesmė kelia paauglių muzikinės kultūros lygį. Muzikinė veikla bažnyčioje tenkina paauglių lūkesčius bei atitinka jų psichologines savybes. Giedojimas bažnyčioje, kaip ir kitos muzikinės veiklos formos, ugdo asmenybę, gebančią vertinti ir emociškai reaguoti į muziką, bei puoselėja paauglių muzikinę kultūrą.

LITERATŪRA

1. Adler A. (2003). Žmogaus pažinimas. Vilnius.
2. Antininė D., Nomedas A. ir kt. (2002). Psichologija studentui. Kaunas. P. 114; 232 – 234; 251.
3. Andrijauskas A. (2003). Kultūros istorija ir teorija.. Vilnius. P. 27; 550.
4. Aramavičiūtė V. (2005). Auklėjimas ir dvasinės asmenybės branda. Vilnius. P. 77; 79; 146.
5. Aristotelis. Nikomacho etika // Aristotelis. Rinktiniai raštai. Vilnius, 1990, p. 65.
6. Baranova J. (2002). Etika: filosofija kaip praktika. Vilnius. P. 128; 136.
7. Berger P. (1995). Sociologija. Kaunas.
8. Biblija arba Šventasis raštas (1999). Vilnius.
9. Bieliauskaitė R. (1993). Asmenybės psichologija. Kaunas.
10. Butkienė G., Kepalaitė A. (1996). Mokymasis ir asmenybės brendimas. Vilnius. P. 64.
11. Colombero G. (2001). Vidinio išgijimo kelias. Vilnius.
12. Daugaravičius P. (1986). Muzikos mokymas III klasėje. Kaunas.
13. Daugaravičius P. ir kt. (1990). Muzika I-IV klasėje. Kaunas.
14. De Casera Bernard. (1994). Atverkite duris. Įvadas į socialinę Bažnyčios doktriną. Vilnius. P. 6.
15. Furst M. (2002). Psichologija. Vilnius. P. 203.
16. Gage N.L., Berliner D.C. (1994). Pedagoginė psichologija. Vilnius. P. 26.
17. Gailienė D., Bulotaitė L., Sturlienė N. (2002). Asmenybės ir bendravimo psichologija. Vilnius.
18. Gellner E. (1993). Postmodernimas, protas ir religija. Vilnius.
19. Gerulaitis V. (1994). Muzikos stilių raida. Vilnius.
20. Grigas R. (1987). Kultūra – “technokratinė“ ar “humanitarinė“ ? // Literatūra ir menas. Nr.28. P.3.
21. Grucė R.(1994). Šeima ir vaikų auklėjimas. Vilnius.
22. Gučas A. (1990). Vaiko ir paauglio psichologija. Kaunas. P. 211;
23. Hans K., Helmut S. (1999). Pasaulinė etika ir pasaulinė atsakomybė. Vilnius.
24. Höffner J. (1996). Krikščioniškasis socialinis mokymas. Vilnius.

25. II Vatikano Susirinkimo nutarimai, (1994), Zarasai.
26. Jacikevičius A. (1995). „Siela, mokslas ir gyvenšana“. Vilnius. P. 170 – 174.
27. Jacikevičius A. (1995). „Žmonių grupių socialinė psichologija“. Vilnius. Žodynas. P. 46 – 47; 53.
28. Jacikevičius A. (1995). P. 170 – 174.
29. Jackūnas Ž. (2004). Įtarumo „kultūra“. //Kultūros barai. Nr. 11.
30. Jareckaitė S. (1996). Bendrasis muzikinis ugdymas ir mokytojų rengimas // Muzikos kultūros situacija nepriklausomoje Lietuvoje: tarptautinės mokslinės praktinės konferencijos tezės. Vilnius.
31. Jonas Paulius II (1979). Redemptor Hominis, enciklika. Vilnius.
32. Jonas Paulius II (1994). Veritatis Splendor. Vilnius.
33. Jonas Paulius II (1995). Evangelium Vitae, enciklika. Vilnius.
34. Jonas Paulius II (1996). Fides et Ratio // Logos.
35. Jovaiša L. (1993). Pedagogikos terminai. Kaunas.
36. Katinienė A. (1998). Vaiko muzikinės kultūros ugdymas darželyje. Vilnius.
37. Kavaliauskas Č. (1992). Trumpas teologijos žodynas. Vilnius.
38. Kokoszka A. (1998). Teologia Moralia Fundamentalit. Tarnow.
39. Krakauskaitė V. (1992). Muzika mažiesiems. Kaunas.
40. Krakauskaitė V. (1996). Muzikos mokymas II kl. Kaunas.
41. Kuzmickas B. (1989). Tautos kultūros savimonė. Vilnius. P. 6; 9.
42. Landsbergis V. (1990). Geresnės muzikos troškimas. Vilnius.
43. Laumenskaitė I.E. (2003). Kaip saugosime savo kultūros tapatumą? // Kultūros barai. Nr. 6.
44. Leninas V. (1982). I Raštai.
45. Lepskienė V. (1996). Humanistinis ugdymas mokykloje. Vilnius.
46. Lewis C.S. (1999). Tiesiog krikščionybė. Šiauliai.
47. Lietuvos švietimo reformos gairės. (1993) / Sud. P.Dereškevičius. Vilnius.
48. Lobato A. (2001). Žmogaus orumas ir likimas. Vilnius. P. 11.
49. Marksas K., Engelsas F., Leninas V. (1982). Apie religiją. Vilnius.
50. Matonis V. (1991). Muzika. Asmenybė. Kultūra. Monografija. Vilnius.
51. Muzikinio ugdymo aktualijos 2 (2002). Metodinių straipsnių rinkinys studentams ir mokytojams. Šiauliai.

52. Muzikos enciklopedija (2004). Lietuvos muzikos akademija.
53. Navickienė L.J. (2001). Emocinio imitavimo metodas. Vilnius.
54. Paškus A. (1998). Tikėjimo ir netikėjimo sąlytis šiandien. Kaunas.
55. Paškus. A. (1984). Asmuo ir laisvė. Chicago.
56. Paulius VI, (1997). Populiorum progressio, 1 / Logos.
57. Piličiauskas A. (1987). Vizualus atlikėjo poveikis. Kaunas.
58. Piličiauskas A. (1972). Ar užaugsi muzikantu? // Mokslas ir gyvenimas. Nr. 4.
59. Petronytė D. (2000). Dvasingumas ir gyvenimo kokybė. Psichologija TAU, 2 Kovas/
Balandis.
60. Psichologijos žodynas. (1993). Vilnius.
61. Rinkevičius Z. (1998). Muzikos pedagogika. Bendrasis muzikinis ugdymas. Klaipėda. P. 50
– 55.
62. Rinkevičius Z. (2002). Muzikinis mąstymas ir jo ugdymas mokykloje. Klaipėda. P. 54 – 55.
63. Rupert Leitner ir kt. (1998). Religijos pedagogika. Kaunas.
64. Stoškus K. (1989). Estetinis utopizmas ir estetinio auklėjimo samprata. / Estetinė kultūra. T.
4. Vilnius. P. 41.
65. Šalkauskis S. (1990). Raštai. T. 1. Vilnius. P. 170
66. Šalkauskis S. (1991). Pedagoginiai raštai / Sud. M.Karčiauskienė ir R.Paulauskas. Kaunas.
67. Trimakas K. A. (1997). Asmenybės raida gyvenime. Kaunas.
68. Trimakas K.A. (1996). Žmogaus aukščiausi skrydžiai. Kaunas. P. 316 – 317.
69. Vanier J. (2006). Kiekvienas žmogus – šventa istorija. Vilnius. P. 147.
70. Vaičiulienė A. (2004). Paauglio psichologija. Vilnius. P. 30; 60; 64;.
71. Vaitkevičiūtė V. (2004). Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius.
72. Velička E. (1995). Garsų ir tylos paslaptys. Muzika I-IV klasėje.
73. Vydūnas. (1990). Raštai. T. 1. Vilnius.
74. Woytyla K. (1997). Asmuo ir veiksmai. Vilnius.
75. Žalys V. (2000). Paauglių muzikinės kultūros ugdymas džiazo priemonėmis. // Daktaro
disertacija. Socialiniai mokslai, edukologija. Šiauliai. P. 21; 25.
76. Želvys R. (1995) Bendravimo psichologija. Vilnius, valstybinis leidybos centras. P. 163;
176.

77. Žygas A. P. (1999). Ar žurnalas yra tiktai protinga beždžionė? / Lux: žurnalas jauniems, (3) lapkritis.
78. Žukauskienė R. (1996). Raidos psichologija. Vilnius. P. 305 – 309; 295 – 297; 313; 316.
79. Негель. Г. Эстетика. Москва. С. 13 – 14.
80. Кодай Е. (1982). Избранные статьи. Москва.
81. Кон И.С. Психология ранней юности. Москва. С. 38-39.
82. Нейгауз Т.Т. Об искусстве фортепианной игры. Москва

1 PRIEDAS

Mielas moksleivi,

Šioje anketoje nei pavardės, nei vardo skelbti nereikia.

Mums tiesiog svarbi Tavo nuomonė

Atsakyk į keletą klausimų apie save.

Tau tinkamus atsakymus žymėk taip -

1. Klasė..... 2. Amžius..... 3. Lytis 3.1. Mergina
3.2. Vaikinas

4. Ar lankai(ei) muzikos mokyklą? Taip ne

5. Ar moki koku instrumentu groti? Taip ne

(Jei "Taip", užrašyk instrumento pavadinimą.....).

6. Ar lankai(ei) muzikos būrelį? Taip ne

7. Ar muzikuoja kiti tavo šeimos nariai? Taip ne

8. Kaip tau sekasi mokytis?

Puikiai

Gerai

Mokytis sekasi sunkokai

Man labai sunku mokytis

9. Ar tau patinka bažnytinė muzika, giesmės? Taip ne kartais

10. Ar esi susipažinęs su bažnytinėmis apeigomis? Taip ne iš dalies

11. Ar kas nors iš šeimos narių gieda bažnyčios chore? Taip ne

12. Koks tavo požiūris į giedojimą:

1. Suartina su Dievu

2. Kelia liūdesį

3. Teikia džiaugsmo

4. Atstoja malda

5. Skatina mylėti

13. Ar sutinki, kad mokykla turėtų būti ta vieta, kuri padėtų: Taip ne iš dalies

atskleisti tavo pašaukimą;

mokytis branginti gyvenimą;

patenkinti saugumo, prierašumo, meilės,
dėmesio ir pareigos poreikius?

14. Ar šeima tau yra vertybė? Taip ne iš dalies

Atsakyk, kiek tau asmeniškai tinka išvardinti teiginiai:

15. Man patinka muzikos klausytis kaip fono ir tuo pačiu metu užsiimti kita veikla (ruošti namų darbus, tvarkyti kambarius ir t.t.) Taip ne kartais

16. Klasės šurmulyš man trukdo susikaupti klausantis muzikinio kūrinio pamokos metu. Taip ne kartais

17. Man patinka stebėti atlikėją scenoje. Taip ne kartais

18. Manau, kad mokytis muzikos rašto yra beprasmiška – vis tiek ateityje man jų neprireiks. Taip ne iš dalies

19. Mane erzina nekokybiškas muzikos įrašas,
nes trukdo įsijausti į muziką

Taip ne iš dalies

20. Aš domiuosi klasikine muzika, nes manau, kad išprususiam
žmogui muzikinės žinios yra būtinos

Taip ne iš dalies

Patikrink, ar nepalikai neatsakytų klausimų.

DĖKUI UŽ NUOŠIRDŽIUS ATSAKYMUS